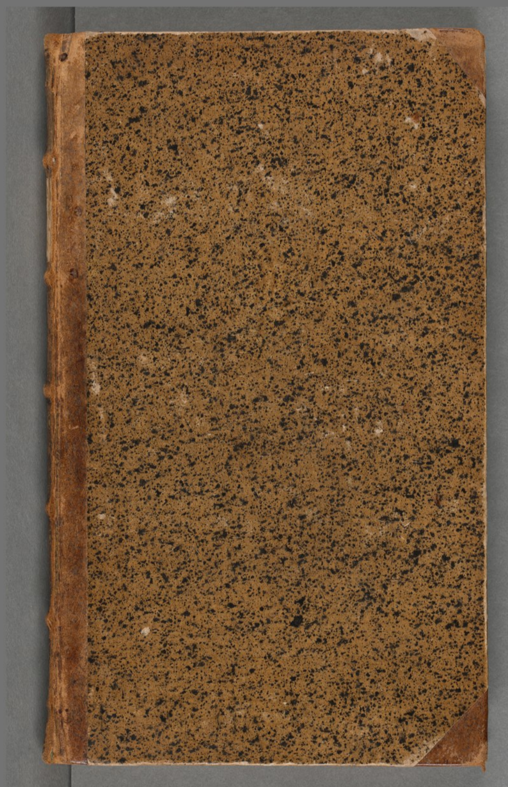
Ehrenmalm, Arwid

Arwid Ehrenmalms Resa igenom Wäster-Norrland ...

Tillkomstår 1743
Digitaliserad år 2015

Ehrenmalm, Arwid

ARWID EHRENMALMS

Igenom

Wäster-Norrland

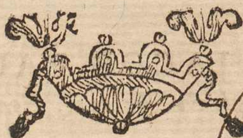
Til

Åsehle Lappmark,

Anståld

Uti JULII Månad 1741.

Med en Geographisk Charta aftagen wid samma tilfälle.

STOCKHOLM,

Uti thet Kongl. Boktryckeriet, hos Directeuren PET. MOMMA, 1743.

Kongl. Swenska Wetenskaps Academien har med fägnad låtit sig föredraga then idoghet och snille, som Auctoren yttrat, tå han förrättat thennna beswärliga resan, och theröfwer upsatt en wacker Beskrifning. Kongl. Academien ser therföre så mycket häldre, at thetta arbetet, må genom Trycket blifva allmänt, som thet torde upwäcka andra til then wärduga Snillebragd, at noga spörja, huru thet står til i wårt Fädernesland, när the här hemma med förehugsan ställa an någon resa, så gärna som utomlands, samt at tillika, låta flyta til papers, hwad så i en som annor måtto, bör tå komma för theras ögon och åhuga. Stockholm then 1. October 1742.

JACOB FAGGOT.

Kongl. Sv. Wetensk. Acad. Secreterare.

*** *** ***

Ed Kongl. Wettenskaps Academiens tilstånd, har jag anträdt thenna resan; och bör mig förthenskul såsom et tacksamhets offer, framgifwa the små anmärkningar jag wid then samma giordt. Finnes therutinnan något godt, så är thet en ringa frukt af thet myckna goda, som Kongl. Wettenskaps Academien utsådt, men är therwid någon brist, så är skulden hos mig. Jag wil korteligen berätta, om then marks belägenhet jag jemte min goda och trogna Resekamrat Friherren Carl Wilhelm Cederhielm öfwerfarit, innan jag skrider til beskrifningen öfwer Åsehle Lappmark, som är min rätta afsikt.

Få af them, som uti Stockholm wistas, lära wara, som ej studerat, eller åtminstone warit uti Upsala Stad; så at jag således håller för onödigt, wid thes beskrifning mig något uppehålla, eller widlyftigt nämna om then flit, som är anwänd uti äldre tider wid wägens uprödiande ifrån Flöttsunds Färja til Staden, som är $\frac{3}{4}$ mil på södra sidan, och lika långt på Nord-ost sidan igenom Waksala Sockn, åfwen så långt på then Nord-wästra förbi gamla Upsala, hwarest wägen är så rakt anlagd, så at man kan se nästan hela Landswägen ut åt. Jag eftersinnade therwid hwad en god ordning i saker, Politiska och Moraliska göromål, kan åstadkomma: huru the kunna thymedelst med försiktighet börjas, med säkerhet fulföljas, med nöje och gagn slutas, och uptog thenna wår Öfwerhets omsorg för en sinnebild och påminnelse för then til Upsala resande Studerande Ungdomen, at på lika sätt igenom en god ordning wandra genaste wägen til thet rätta Helicon: sådana snillebragder, som directe giöra thet allmänna någon säker bätnad.

Mar-

Marken ifrån Upsala, förbi Högsta och Låby Gästgifwaregårdar är öfwer alt god och bärande ibland sand dock måst lera och swartmylla, ej allenast then som är håfdad och til åker uptagen, utan ock then, som til betesmark och äng är instängd. Jag sluter thet af jordmånen, som 2½ mil ongefär ifrån Upsala räknad, är dels lera, dels swartmylla, skogslös, bewärt med småa Enbuskar, som säges af förfarne Hushållare wara tekn til god och fet mark; tekn thertil är thet at större delen af åkrarne närmast Upsala ej blifwit i mannaminne giödde, brukas thesutan illa nog för åkrens widlyftighet skul, och likwist båra god och tämmelig ymnog såd. Then delen, som är instängd til betesmark, är så wäl som en del af ängarne tufwig, hwilka wäl wore mödan wärdt at afskära och kring gärdesgårdarne plantera träd, som kunde tiena ej allenast til skygd för Boskapen uti Sommarhettan, utan ock til ägornes stängsel, och qwistarne til bränsle, i thet ställe Bonden nu måste anlita långt aflägsna skogar om alt thet timber, wed och gärdsle, som han til sin förnödenhet behöfwer;

 men

men sådan godHushåldning frågar Uplands bonden föga och litet efter.

Mången torde förmena, at all brukbar marks fulkomliga upodlande, och nyttiandet af alla the naturliga förmoner, som wårt Land framwisar, wore nyttigare och mindre åfwentyrligit än intagande af många Länder utom wårt Rikes Råmärken.

Någon sandmoo finnes på andra sidan om Biörklinge Kyrkia til Låby emellan Låby och Öfre samt när man kommit öfwer Tiärps giärden åt skogen, tå ända wägen utåt förbi Metiede Gästgifwaregård, nästan til Gefle. På thenna wägen war största delen af marken sand och Tallmojord, onyttig och obördig: fast ther utomkring många byar äro belägne, the ther äga god och bördig mark. Så tunn swartmylla är på somlige ställen i thenna negden öfwer sanden, at swediandet skulle mera skada än gagna uppå thenna orten. Ut med wägen är späd Tallskog, hwilken om then blifwer fredad, torde med tiden blifwa tienlig til hwarjehanda träwärke.

Ingen menniskia intet sinnelag är så odugeligit, så trögt och onyttigt, at

at thet ju til något kan brukas, om allenast konsten efterföljer och lämpar sig efter naturen, och thenna sednare tages på sin swaga; åfwenledes marken kring om thenna negden, hwarest fordom och jemwäl i the sednare tider idoga Jordbrukare lemnat the högländta ställen til skogsbörd, men upodlat then lägre wallen til åker och äng, hwarest man på åtskilliga ställen ser wälhäfdade åkrar af grund och förthenskul fet sandmylla som kan giödas, sandblandat lera och ren lermylla, hwaraf jag wil sluta at jemwäl thenna sandmon hafwer lera under sig, som uti däldeme mer och mindre framskiner.

Wid ElfCarleby Kyrkio 2½ mil på thenna sidan om Gefle rodde wi öfwer DalElfwen, som kommer ifrån Dalarne förbi Avesta CronoBruk. Nära wid öfwerfarten beságom wi et fall, som sades wara thet största i then Elfwen af följande beskaffenhet: Elfwen delas af twå, uti then samma belägne Holmar uti 3:ne delar, hwilka giöra twenne fall: thet ena som är på östra sidan är brant, ända utföre til 3 à 4 famnars diup. Fallets häftighet

ökas af 4 stycken klippor, then ena af them stor och the andra 3:ne smärre. Ädla sinnens sinnebild, hwars flit och och kynne ökes och skärpes, men ej dämmes af enwist och oförnuftigt motstånd. Wid wästra sidan om Holmen är fallet ej häftigt, utan går mera slutt utföre; then forßen åter, som är mäst åt wäster är långsluttast, men theße twenne sista äro dels torra, dels äga liten watndrägt, alt som watnet i Elfwen är ömnigare eller mindre.

Utom några få i Elfwen liggande Berg, äro the höga Bräddar nedanföre theßa omnämde Fall, utaf sand til 5 à 6 alnars diup och therunder ren lera, hwilka årligen mer och mer afskäras utaf wårfloden, som flyttar sanden til ostadige Bankar uti strömmen, ej altid uppå et rum, utan thet ena året på thet ena, och thet andra på et annat ställe. Til sådane sandbankars ökande bidrager mycket, at bräddarne äro här sandige, så at wårfloden hälst tå then är häftig wid isloßningen kan så mycket mer skära under och sedan afskölja them, åfwen som Förslager utan tilredelig grund och sammanhang. Man lemnar til en mognare

eft er-

eftertanka, hwad skada redan är skedd, och än mera framdeles tima lärer, genom then fruktbara markens, ja sielfwa åkrarnes afskärande på sidorne och Strömmens upfyllande, om ej i tid bot therföre skaffas. Thet torde kanske stå at hielpas, om man tä Strömmen är lägst afstötte och docerade bråddarne och planterade Pilar, tä så wäl Pilträden som pålarne hindra thes skärande stråk at tilfoga bråddarne någon skada. Utom thenna nyttan kunde åfwen the Bankar, som ligga i Strömmen af sielfwa Strömmen afföras, hwarigenom wore lättare at giöra then samma flått- och segelbar. Then sena efterwerlden skulle sannerligen med et tacksamt sinne påminna sig arbetarnes möda.

Uti thenna Elf, utom annan Elf-Fisk finnes något Lax, och Neinögon til myckenhet.

Jag hemställer til andras skarpsinniga ompröfwande, om ej nyttigt wore at taga thenne under sandmon liggande feta leran, och blanda then samma med sanden uti åkerjorden. Jag må ej twifla at icke thetta skulle mycket förbättra åkern til ymnigare

gare sädeswärt, än then Åkermannen i synnerhet torre Somrar här tilhaft at hugna sig utaf. Jag tilstår gärna at leran på många ställen ligger diupare än at thes upgräfwande skulle löna mödan, men tror dock at then på flera ställen ligger så nära upemot dagen, at en eftertänksam och flitig Landtbrukare theraf skulle finna båtnad, om thet them enfaldigom wid handen gofwes och the hade råd och förlag ther til. Sent lärde barnen gå, om the ej wid handen och i ledeband anfördes.

Ifrån ElfCarleby widare fort til Gesle Stad är ganska stenig mark, i synnerhet wid Arnås Bruk, Bruks-Patronen Leyell tilhörigt, hwarest Upland ändas och Gestrikeland begynnes, så at man ej nogsamt kan förundra sig öfwer theras idoghet, flit och möda, som giordt wägen så jämn, som then nu är: The stora stenhögarne, hwilka på ömse sidor om wägen ligga, såsom stora stenmurar, och the til wäg upfylte myror och giölar, gifwa ther om thet säkraste witnesbörd. Gesle Stad är wäl ej til widden mycket stor, men ganska tätt bebygd; dock ojämna gator,

tor, så at then ena gatan blifwit lagd rak, en annan åter krokug. Husen therstädes äro måstadelen halfparten af sten och halfparten af träd. En resande kan omöjeligen weta hwar Torget är, utan at han frågar, så ojämnt och oordenteligit ser thet ut.

Eljest har thenna Staden många förmoner, hwilka dels naturen, dels flit och arbete tilbragt then samma; then ligger wäl belägen, en Å löper genom Staden, som giör then nyttan, at alla the saker, som skola föras til inlastnings platsen, kunna up ifrån Staden beqwämligen föras på båtar. Stora Hafwet stöter på ½ mil när, och en wik ther utur in til Staden, så at theras Fartyg ej behöfwa längre segla innom skiärs, och Skepparne hafwa orsak at frukta för någon fara utaf klippor, hwarmed nästan all skiär här uti Swerige är bespäckad. Hamnen är wäl ej så fördelaktig, at man kan strax brede wid Staden ankra eller in- och utlasta stora Skepp; men så är likwäl ej warornes försel ifrån the uti Staden wid Åen belägne Siöbodar lång och obeqwämlig. Til at giöra Farten så mycket fördelaktigare

har

har uti senare åren en mudderpråm blifwit bygd, hwilken med nytta och fördel brukas. Staden är ej allenast Folkrik, utan ock Folket wälmående, the förnämare idka Handel och Handtwärkshus och thymedelst sysselsättia och belöna then ringares flit och arbete. Tilförande har ej allenast Embeten i Staden inbragt winst och egendom, utan ock belägenheten wid Hafwet i negden af Bergslager och Stapelstads Friheter tilfördt båtnad och förkofring, samt med ut- och inrikes Handelens armar omfamnat Bergslagen med Förlager och afsättning. Uti these sednare tider hafwa Handaslögder märkeligen tiltagit: Et stort Tegelbruk, som drifwes med watn: Et Socker-rafinaderi hardt nära wid Staden: innom thes Staket, et stort Tobaksspinneri; Sy- och Spin-Scholar, hwarutinnan the Förnämares barn underwisas så wäl til egen båtnad, som til lysande efterdömen för the ringare, hwilka jemwäl uti slika Lärohus inhämta then konst, som med tiden skal skaffa them rikelig föda.

Jag bör ej dölja min innerliga glädie öfwer Spin-Scholars inrättande

de på thenna orten, emedan Qwinfolkens medfödde flit, Linwårtens ymnoghet och matwarornes billiga pris, gifwa ofwikeligit hopp om Handaslögdets fortgång och nytta, enär thet anlägges på thet stället, hwarest thes rå materia ej allenast wäxer, utan ock wårten och sädden förökas och förmeras kan. Thenna anmärkningen har wäl ej rum wid Sockerbruket, men som socker-rör ej än wäxa i Swerige, så är dock nog wunnit, om igenom thenna warans upodlande och rafinerande af mera än 5000 skålpund Topp-säcker hwarje wecka, Förläggaren rikas och många fattiga lönas och födas.

Belägenheten wid Siön har ock upmuntrat Folket at utur Siön skaffa sig och mångom på landet näring af Fisk, så at Fiskare-skrået uti thenna Staden inbegriper ungefär ⅔ af alla Borgare.

Sockerbruket therstädes, som til sin första inrättning måst af Utlänningen kiöpa Socker-Former til 24 à 30000 Daler Kopp:mt lärer wisserligen gifwa anledning åt eftertänksamme Landtmän at efterspana, en så fin lera som ther til betarfwas, hwarigenom upfinnas

finnaren kan riktas och penningarne behållas i landet.

Til odygden klifwer så then wanartiga trappewis, som then ena dygden föder then andra af sig, och thet ena näringssättet gifwer anledning til thet andra. Sält thet Land, som öfwerflödar af idogt och eftertänksamt Folk!

Enär wärktygen wid et wärks inrättande äro dyra, then ruda materien kostbar och afsättningen senfärdig, måste Arbetaren ibland länge hwila, på thet en stor myckenhet af wahran ej måtte tilwärkad, ligga Förläggaren til last, tå tröttnar han wid omsorgen, ledes wid åfwentyret, och låter the kiöpande igenom dyrt pris få umgälla altsammans.

På några ställen utom Staden finnes en sorte sten, grå och swart, som brytes och klofwes uti stora hällar, och brukas nu at stenlägga gatorne, men torde jemwäl kunna brukas til annat behof.

Så wida Kroppen är bättre än kläder, Siälen åter bättre än Kroppen, bör jag ej förbigå at berätta om thet i Gefle upråttade lilla Gymnasium, hwa-

hwarest äro 6 st. Lectorer, och en Trivial Schola, hwilka begge lyda under Upsala Consistorium. Såleds är therstädes tilfälle för en til Riksnyttige syslor och näringssätt hugad ungdom, at lägga grunden uti Theorie och fulkomna sin kundskap igenom Practiquen.

Här är ock Landshöfdinge sätet öfwer thet Höfdingedöme, som kallas Wäster-Norrland, och begriper under sig Gestrikeland, Helsingeland, Medelpad, Jämtland och Ångermanland.

Tilförene har här warit en liten Bicoque eller befäst Slott. Rikets medellöshet har hindrat thes åter upbyggande. Önskeligit wore at thenna skantsen kunde åter blifwa uprättad til förmur för Staden och thes förswar emot någon fiendes anfall.

Bönderne uti Gestrikeland, äro merendels wälmående, och hafwa på bondesätt tämmeligen wälbygde Hus. Merendels uti hela Norrland äro rummen innan til målade; Folket renliga, så uti theras ringa kernlösa mat, som uti theras kläder; the äro mycket bewågne emot främmande, gladlyntare, arbetsammare, hälsosammare, starkare och wigare än uti the södrare

orter. Thet förra kommer, tör hända, ther utaf, at the ej så ofta beswäras af främmande och sådane wägfarande, som med otidighet framfara, sig sielfwom til last och androm til kropps och sinnes förderf.

Buken är ej thetta Folkets Gud, ty utom något Ost och Smör är theras såfwel-föda mycket ringa, och spannemåls-födan måst af wårsäde, Korn eller Hafra, emedan Rågsädet mindre idkas ther än uti the södrare Länder, och ännu mindre och mindre alt som man kommer längre emot Norr, (hwarom jag på annat ställe skal lämna min berättelse). Här börjar man at röna twenne andra thet Norrländska Folkets egenteliga dygder, hwilka ännu klarare lysa ju längre jag kommit emot Norr.

Otrohet och tiufnad äro okända laster. En resande behöfwer intet lås för sin Coffert, och then ther bor ingen stängsel och wård om sin egendom. Thenna lastens oskiljaktiga medfölje, tiggeri, är så sällsyn, som blygsel hos et fräckt sinnelag. Then lata upwäcker ingens medömkan, men ålder och bräklighet tränger ej bedia Släkt och be-

kan-

kanta om understöd, the gifwa thet obudna, och spara således hwars annars qwida. Osanning är then andra lasten, som utur Norden blifwit Landtförwist, om ej någon på långwäga resor theraf blifwit smittad, såsom af fråssan; therat följer at til sanningens bestyrkande ingen behöfwer anropa osanningenes fader, ty inga edeliga bekräftelser höres ibland Folk, som weta sig äga nog redelighet, at thesutom blifwa trodde.

Än en annan frukt af kärlek til sanning, then wederstyggeliga sminkran förderfwar ej här the gamlas dygder och the yngres sinnen. Odygden har ej än fått sminka sig med dygdefärg.

Landtmännen äro goda Åkerbrukare och wisa uti sielfwa wärket, at the förstå then regeln uti Landthushållningen, at ängen är åkerns moder. På thet at ängarne theruppe i landet måge gifwa god gräswärt, plöjes årligen et stycke äng til åker, uppå hwilket första året, utan någon giödning sås Linfrö, nästa året Korn eller Blandsäd. Följande wintern utkiöres theruppå dynga, hälst efter Hästar,

hwilken, sedan then blifwit wäl blandad om wåren, sås theruti Hafre, hwarefter och sedan thet är afskurit, lägges thetta til äng och kallas swahlejord. Sådeswäxten betalar arbetarens möda, och sedan betalas giödningen i 6, 7 à 8 år, igenom ymnigt och fett wäplings gräs. Uti theße ängslyckior, som hwarje granne i Byen har särskilt stängd ifrån the öfrige Byamännen uti rätta solskiften, har hwar och en sin särskilta Hölada.

Sällan ser man åkrarne ligga uti et fält eller tegeskiften, utan alt fläcketals, alt som marken är fri för sten, fet och bördig, eller hwar och en Åboo hint intäppa och upbryta något sig til gagn, hwarwid the särdeles leta efter lerfläckar. Härstädes brukas merendels en Häst för plogen; men aldrig Oxar.

Wore här mera Folk, så kunde ock mera mark göras fruktbärande; ty många platser såg jag tiändiga til åker, många mäßar, af hwilka fast somlige woro uprögde til äng, så woro dock störrre delen ouptagne. Jag wil ej thermed säga, at ehuru mycket Folk, som skulle hitkomma thet dock kunde blifwa så bebygdt, som Upland och flere folkrika

rika Län; ty en stor del af marken består af ofruktbar nog stenig sandmark, öfwer hwilken matjorden war uppå högderne en tum tiock, sällan mera, så at, i fall skogen blefwo afrögd, föga förhoppning gifwes til en mödan lönande gråswårt, dock tror jag at som mångestädes funnos dälder, hwarest wärte ej allenast mycket, fast än groft gräs, utan ock frodwärta Ahle-Biörk- och Runnträd, samt widebuskar, så skulle theße ställen kunna giöras mera bördige och nyttiga, om allenast en större myckenhet af Folk funnes, än then som hinner sysleſättias med swahlulandens och the öfrige få ängiars bärgsel.

Födan och utlagor förwärfwar Folket sig något med åkerskiötsel, spannemåls afsalor samt fiskie, något mera medelst boskaps skiötsel, smör och ostsälgning, på somliga ställen med foror wid Bruken, men mäst med linsådden, hwaraf theras flitiga Qwinfolk spinna och wäfwa stadiga och jemwäl tämmelig fina Lärfter; Hampa sås ock på många ställen i Wester-Norrland, hwaraf Buldaner förfärdigas, just icke så god som then nu wäfs i Stockholm, men likwäl kan, och wärkeligen nyttias

 then,

then, til Segel åt the Norrländske Fartyg, til Tält och til säckar, hwarwid then förmonen är, at om then ej är så tät och fast, som then borde, så är then dock gagnelig til theras behof.

Som Bönderne ej allenast här i Gestrikeland, utan ock öfwer hela Norrland mycket idka Boskaps skiötsel, så hafwa the ock beflitat sig om en art Boskaps Creatur, som fast än the ej äro mycket stora, så miölka the dock rätt mycket, och til thenna arten äro the komne, ej thymedelst, at the them ifrån andra orter förskrifwit, utan medelst thet goda fodret och hulda skiötslen.

Om wintern är theras Hö nog fett, halmen efter wårsäden bättre än råghalm, och om sommaren samlar thetta flitiga Folket en myckenhet löf af biörk, ahl, runn och wide, som torkas, förwares och om wintern ibland agnar sörpes åt Boskapen med warmt watn i stora Kaar, som ständigt stå i Fåhuset.

Om sommaren nännes ej Bonden utbeta hwarken giärden, swahleland eller täppor, ty thet sparar han til slåtta och winterfoder. Men som ägorne äro widlöftiga, så äro på utmarken inrättade en eller flere Fäbodar efter Åboens

boens tarf och förnödenhet, tit Boskapen hela sommaren öfwer drifwes och betar.

Fåbodar äro: Fåhus och en eller flere stugur för Folk at bo och förwara sin miölk, smör och ost, bygde i skogen wid sådan mark, hwarest godt boskapsbete är, ther har marken efter hand blifwit uprögd til hagar, ångar, ja ock på somlige stållen åker. Tit drifwes Boskapen om sommaren, ther går then i bete om dagen och om natten, antingen i fållor på the ångstycken, hwaraf med tiden skal blifwa swahlejord, dels i Fåhus, på thet then fallande giödslen må samlas til then therwarande åkrens behof.

Under thet Boskapen år ther, flyttar ock gemenligen Bondens måsta Folk med tit, tå the antingen rödia up mera eller stånga, bygga, eller laga til swedieland, eller bärga hwad ther wuxit, eller förfårdiga slögdewärke samt spinna och wåfwa; Qwinfolken wid höbärgslen gå åfwen så wål ut med Lia som Manfolken.

Utom Fåboskap äro ther jemwål nog Getter, men litet Får och af grof ull. Swinen gå och föda sig måst på

skogen hela sommaren, så at man alt för sällan skal se något swin hemma wid byen, men om wintern födas the gemenligen med bark. Ibland har hela byen samfälte Fåbodar, ibland hwar Bonde särskilt.

The Bönder som bo nära omkring Bruken, kunna wäl i anseende til förtiensten med foror, hälla några flere Hästar, men eljest hålles then ordningen at Bonden emot hwarje nionde Ko håller en Häst, så at man sällan på et helt Mantal finner 2 stycken Hästar, hwilka äro wid paß 9 qwarter höga, ej högre, om icke någon enda, som är alster efter Hingstar af Finska Cavallerie Regementerne, hwilka under sidsta Kriget woro inqvarterade i Wäster-Norrland. The äro starkare än Roslags Hästarne; I Helsingland äro the lika store, men starkare; I Medelpad äro the smärre, men ännu starkare, särdeles uti Niurunda Sockn, hwarest finnes the starkaste Hästar af hela thenna negden; I Ångermanland äro the lika små, som i Medelpad, men aftaga til styrkan, alt efter som resan sig sträkt, så at i Åsehle äro the aldraswagast, ehuru the dock äro starkare

än

än Uplands, ja starkare än Roslags Hästar.

Theße Wäster-Norrlands Hästar äro af besynnerlig wärt, tiocka hufwuden, smä öron, mäst feta ögon, breda starka swinhalsar, breda bringor, smala bogar, något läng men tiock bohl, länden kort emellan liumsken och sweiffen, men tiock öfwer korset och senig ät låren; öfwer knänen äro benen långa, men under korta, smala, mäst utan hofskiägg, korta kiäglor, smä hårda hofwar; rena Hästar, tiock sweiff, mahn och tofs, säkra på sina fötter, jemwäl oskodda, sällan styfmunta, skiena aldrig, ehuru länga och branta backarne mäge wara. Jag twiflar uppå at någon, af theße Hästars wärt kunde döma them äga så ansenlig styrka, som the likwäl hafwa; tror förthenskul at the hämta sin styrka mäst utaf thet feta gräset, som uti hela Norrland wäxer; ty ther Hästarne äro starkast, är betet fetast, så at ofta hände tå wi ännu woro i skogen kunde kännas at wi til någon äng skulle nalkas, utaf then söta wäpplings lukten, som förut mötte oß.

Man ser ock sällan at the Hästar, som föras ifrån Norrland neder til

Stockholm behålla sin fetma och styrka thet första året, tå the måste smaka på thet gråsslaget, som kring om Stockholm wankas, utan blifwa gemenligen magre och swage, åtminstone komma the aldrig til then styrka the haft, uti thet landet, hwarest the blifwit upfödde. Men theremot ser man at Hästar, som af Boreås Boer upföras, ehuru the sägas blifwa siuka första året och få durcklopp om the ej sparsamt födas med thet feta Höet, dock sedermera mycket tiltaga i styrka. Then som wil tänka på Stuterier och Hästeartens förbättring i Swerige, kan här hafwa anledning at öfwa sit ädla kynne, tå honom jemwäl tilkommer at eftersinna om thessa Nordiska orter skulle giöra racen mindre i fall stam til Stuteri af stort slag upföras skulle.

Ehuru man merendels hela wägen ifrån Gefle ända til Hernösand, ser Hafsstranden, wikar och wilda siön, så har naturen dock tyckt at thenna wattning ej giör tilfyllest, utan har jemwäl welat uti skogarne förlägga angenäma Insiöar, smärre och större, men mäst alla rika på fet och rensmakande Fisk, Giäddor, Braxen, Abborar, Mört-

Mörter, ibland Rudor, sällan Ål, aldrig Kräftor, aldrig Giös. Omkring hwilka merendels war Löfskog, och sina wälbelägne med gräs bewuxne dälder. Thessa hade mäst alla utlopp, hwaraf, enär många blifwit förenade, wäxte strömmar och forssar, hwaruti Lax och Jid finnes.

Siöarna äro merendels så högt belägne, at uti theras utlopp, Qwarnar och Bruk kunna byggas, mänge äro upsatte, flera kunde drifwas om allenast mera åkerskiötsel syslesatte the förre, och the senare ej betarfwade hämta Malm och Tackjärn långwäga ifrån, såsom ifrån Utöö, Nora och Lindes Bergslager.

Skogen uti thetta Landet är på somlige ställen nog stor och tienlig til Timmer, men mästadels klen och swag, dock gammal och med mycken lafw bewäxt.

Emellan Gästgifwaregårdarne Hammaränger och Skog, som är 3 mil, war ej mera än et enda Matlag, et Skatte Cronotorp med en fiskerik Siö, ut med then lilla rännilen och broen, som är råmäre emellan Gestrikeland och Helsingeland. Torpets ägor sträckia

sig uti bredden ½ mil utåt Landswägen och i långd twärt öfwer then samma 1 mil. Then skogen som är söder om thetta Torpets ägor är en Sockn-Allmänning til Hammaränger, och på Norre sidan likaledes til Skogs Sockn, således har hwarthera ther af 1¼ mils längd och 1 mils bredd. Härstädes röntes äter hwad afsaknad på Folk hindrar et Rikes upkomst, ty fast än största delen af thenna wägen bestod af sandmo bewärt med gamla lafwuxne Tallar, så funnos dock siöar och kring om them, dälder med löfskog och gräs.

Emellan Gästgifwaregårdarne Skog och Söderahla är et Färgesund, som har namn af Socknen och heter Söderahla Färgesund, hwarest är et indrägtigt Laxefiske och utlastnings plats, för the ofwanföre belägne Stängjärns Hambrars Järn, som sedan måste föras landwägen til Söderhamn. Idoghet nyttiar the ställen som then oskyldiga naturen framwisar. Dygden spritter fram wid alla lägliga tilfällen, men last och okynne sträfwar så länge emot GUD och natur, at then sluteligen kommer wid sin högd uti fällan, äfwen som Laxen i strömmen.

Här

Här ofwanföre är en slätt, hwarest Helsinge Regementet har sin Samleplats.

Man må ej föreställa sig när man först kommer uti Helsingeland, at få se annan mark än uti Gestrikland; ty här är then uti början, åfwen så wäl som ther, om icke ännu något mera, stenig och onyttig, föga annan förändring kan man märka, än at backarna blifwa större och beswärligare.

Jag nämner nu allenast hurudan största delen af marken är, och wil ej förorsaka then tankan, som woro all marken likadan, ty tå kunde ingen therstädes af Åkerbruk nära sig som likwäl skier. Dock äro somlige Socknar mer fruktbärande än andra, ty man ser här hwarjehanda Jordarter, sand, sandmo, sandmylla, stenör, tall och skogsmo, sandblandad lera, lermylla, fet och hård lera, kiärgiord, ja ock på få ställen swartmylla, stora skogar, stenigа negder, flata och släta mäßar, större och smärre insidar måst af sandbotten, men ock understundom af gyttiebotten. På then negden utmed hafwet hwarest wägen sig sträcker, synes wäl at fordom nog Timberskog

warit,

warit, men så är then nu mäst utödd, och har lemnat rum åt Gran- samt hwarjehanda Löfskog.

Ej eller bör om min berättelse när jag talar om en Provinces egenskap såsom skiljaktig ifrån en annans, then tankan hysas, som wore wid gränsen en twär åtskilnad til seendes, nej thet aftager och tiltager småningom. Jag påstår twärt om at naturen intet giör några hastiga språng, utan förändrar småningom märkens skaplynne, jag påstår likaledes, at som jordbruket och lefnadssättet i et Land följer af menniskians tycke, man lika så ibland folk och grannar, som pläga umgänge, ingen hastig förändring kan märkia; emedan kropparnes beqwämlighet eller oskiklighet är en påfölgd af spisnings arten; men sinnelaget, manéret at tänkia, omdömmet, och färdighet til slögder kommer af upfostring, wana och behageliga efterdömmen.

Folket uti Helsingeland äro til wärten tiocke, groflemmade, starke at giöra tungt arbete, men sällan wige, nog snälle at fatta, idoge, och i synnerhet beqwäme til handeslögden.

The-

Theras Åkerbruks maner år helt åtskilligt ifrån thet, som brukas hår kring Stockholm; ty som the måst så wårsåde, så bruka the ock måst ensåde, undantagandes ½, 1, högst 2 Tunnlands åker som hwar Bonde åmnar til Rågsåde, och åro förthenskul theras Åkrar i Helsingland så sönderdelade och stångde med giårdesgårdar, at the likna mer Enkiöpings koltåppor, ån en Landtbygds igenom tegeskiften delade åkrar: hwarje Wår plöjer Bonden sin åker, dock med en lått Håsteplog, then delen som lemnas til Rågsåde snedes och kiöres så ofta om Sommaren, som Bonden hafwer tid, dock så, at altid sedan han med plog eller trådestock wåndt jorden, så harfwar han igen then samma åtta dagar ungefår therefter. Åkren år fet, ty måste then ofta kiöras om ogråset skal utrensas. Han år merendels lös, ty kan then kiöras utan at Bonden behöfwer wånta på trådesmust, tunnelanden åro ej många; ty hinner han thermed.

Rågsådden år then som folket minst nyttiar: Korn, Blandsåd, Hafra, Årter, Lin och Hampa åro the-

ras förnämsta sädder. Linet sås här ej allenast på swahleland och the stäl-len, som upplöjas til ständig åker, utan ock hwarest lerjord är på sielfwa then wanliga åkren och wäxer frodigt och långt.

Giödslen kiöres ej ut om Sommaren, ty tå står säden på åkren: ej om Höstten, ty tå skola Creaturen afbeta stubb med mera, utan om Wåren uti sista föret, therutaf winner jorden at sommarhettan ej utsuger musten innan then blifwit nedkiörd, och at winterkiölden ej utlakar. Om Wåren sedan giödslen blifwit samlad, är then ej brunnen, ej så stark, men mera til laßtalet, förthenskul giödes ock åkrarne tunnare och oftare; kan ej eller then obrundna dyngians fetma så snart nedsilas uti then lösa sandjorden, som om then woro wäl brunnen och thes salt således lått af regn och wårwattn uploßad: dock finner man här i orten at åkren giödes nog ofta, ty här är liten åker emot nog äng, hwaraf thet kommer at säden wäxer för frodig, blir sent mogen och fryser ofta af; thesutan tycker Landtmannen at han har större båtnad af swedieland.

Å-

Åkerbruks redskapen är, på några små förändringar när, lik then som kring Stockholm brukas, undantagandes, at then är låttare, efter jorden ej är så hård, och har jag ther ej sedt någon wält.

Sädesbärgnings = sättet jemwäl likadant, med Lia eller Mejehand: inga Handskiäror såg jag ther brukas, ehuru wår nederresa skiedde under then tiden.

The bruka ej at sättia then skurna säden i skyl: liknar thet sig til klart wäder, så trädes kiärfwarne korswis på en i jorden fastsatt stör, af ungefär 3 alnars längd, och öfwerst up trädes en kiärfwe omwänd med axen neder ät som täcker altsammans: får säden såleds i uphålswäder igenomblåsas 1 à 2 dygn, så föres then i Lada eller mäst Ria och tröskas med wanliga slager. Men liknar thet sig til regn och spillwäder, så hemkiöres säden strax af åkren och uplägges på theras så kallade Häsjior.

Häsjior äro en art af perpendiculare Ertgalgar, hwarest twärstängerne ibland gå igenom the uti Stolparne hugne hål, men merendels består

hwar

hwar stolpe af twenne träd ihopbundne med wida widior, så at twärstångerne kunna flyttias högre och lägre: på thessa Håssior lägges säden äfwen som i Magist: Scridsbergs Wäderlada. På then understa stången något ifrån jorden lägges et hwarf af sädesband, ibland af lös säd, hwilket tilhopa klämmes af then påfälte stången, så et hwarf med säd, så en stång och så widare til en högd af 3, 4 à 5 famnar, men öfwerst lägges halm til betäkning. På then öfwersta stången som altid ligger fast, är en wippgalga af en twärstång, hwars ena ända är fastbunden med en widia wid then andra twärstången at räkna up ifrån, och igenom then andra ändan är et hål, hwarigenom et rep trädes, med hwilket sädesbanden kunna uphissas, enär säden är så högt lagd at Karlen ej hinner then uplyfta; thenne wippgalga kan efter behofwet flyttas ändalängs ut åt Håssian. Uti thesse Håssior kan säden ligga oskadd så länge man wil, och i hwad wäderlek som påkommer, oaktat then ej har annat tak än et hwarf med halm. Sådane Håssior brukas jemwäl särdeles Norr om Herndsand til Höets torkande och förwarande i stället för Hölador.

Med

Med Höbärgslen går här senfärdigare til, än i the södra länder, ehuru ock så Qwin-som Manfolk båra Liean, jag wet ej om mycken sten och the i nyrödior qwarstående stubbar nödgat folket i första början at upfinna en sådan art af Liear som jag wid Åsehle Lappmark beskrifwa skal, men nu är wanan allmän, jemwäl här i Helsingeland at betiena sig af them, dock af något längre Lieblad eller järn, hwarmed ängen lika som rakas. Sedan Höet är kullfält förmiddagen råffsas thet eftermiddagen i Helsingeland i hwolm, på andra ställen bredes thet tunt i Lador eller torkas i Häsior, sedan inlägges thet, men i öfwersta delen af Ångermanland och i Åsehle, står thet i Häsior på utängiarne tils thet hemkiöres om winteren.

At gräfwa diken i sina åkrar lärer ej ifrån ålder warit brukeligit i Helsingeland, the stycken som äro på backnösar belägne, hwarken betarfwa eller kunna dikas, men ibland thet som låglänt är, har jag sedt många nya diken, hwarwid Bonden brukar then flit och Hushållning, at torfwen theraf sammanlägges i högar at ihopbrinna och utbredes sedan til giödning på åkren. Finnes wid hans

åker någon tufwig mark, så afskiäres then med et järn något större än the kring Stockholm wanliga torf-järn, thet afskurna lägges likaledes i högar och sedan på åkren, men sielfwa marken upplöjes antingen til åker eller swahleland.

I Helsingeland åfwen som i Gestrikeland och then öfriga delen af Wäster-Norrland, som wi igenomrest, ligger Boskapen hwar natt hela sommaren wid byen eller fäladorne, ibland i fällor eller på swahlulanden, men mäst i husen.

Then så kallade frosten eller ruggan begynner här märkeligen wisa sig än uti Gestrikland och tiltager alt mer och mer ju längre man kommer emot Norr. Hwad frosten är får jag tilfälle wid Åsehle Lappmark at omröra. Ruggan åter är af samma skadeliga egenskap, med then åtskilnad at rugga lägger sig rödbrun på sädesaxen, och hafwa eftertänksamme Landthushållare anmärkt, at ruggan wankas blott på the ställen hwarest mineral-kiällor finnas i negden.

För then olyckan äro Folket säkra när dimba upstiger om qwällar och nätter, så at the klara nätter förorsaka härstädes åtminstone ängslan hos Bonden, om

om icke aldeles skada och miszwäxt på åkren. I Julii och Augusti månader hafwom wi på resan många gångor om dagen warit plågade af hetta och om natten af kiöld. Tå wi wandrade igenom then skogsrika dålden war kiölden starkare, uti skogslösa dålder alt mindre och minst på afrögda högder. Lemnar förthenskul til the mer kunnigas eftertanka om icke här i thesza Nordiska Länder afrödningar wore högstnödiga och borde befrämjas.

Thet ringa antal af inwånare som landet härstädes har, hafwa giordt alt hwad the hunnit, ty theras måsta rågsådd består i swedieland, hwarest rågen åtminstone förledit år gaf lång halm och mycket digra ax, men få arbetare kunna ej mycket uträtta. Kanskie om Folket upmuntrades til at uptaga nybyggen, åtminstone at til afgiärda hemman upodla the större fäbodar, skulle åkerbruket ansenligen förökas och barnen flitigare skiöta sin fädernes jord. Men emedan Hemmanen ej få i sinå delar klyfwas, och på gamla bohl-byar at afgiärda nya Hemman är owanligit, så kan ej mera än en Son komma efter Fadren, tå the andra som ej få några andelar, ej eller winlägga sig om thes up-

brukande, utan gifwa sig til Båtsmän. Uti wiß måtto kunde jemwäl theße giöra Riket gagn om icke wanligit woro at sedan Bondedrängen lärdt uppå Norrlands skutorne blifwa god Båtsman, betingar han sig i Stockholm på the Fartyg som segla utomlands, hwarwid mera är til at winna, kommer han utomlands, så händer oftast at han begifwer sig i tienst på främmandes Fartyg och sedan ser han sällan eller aldrig sit Fäderneslånd.

Nog äro hälsosamma Förordningar utkomne som förbiuda Folkets flyttande utur thetta Lån, men hwad förmår Förordning, när hwar mans egennytta retar eftertankan til thes lurendrejande? och hwad upsikt kunna få Embetsmän hafwa uti et så widlöftigt land? så länge et sår är i menniskio kroppen olåkt kan skälfwosoten igenom ingen läkedom botas: så länge widebusken har sin rot i jorden, så hielper intet hwad han tophugges.

Jen fri Regering kunna aldrig the Förordningar efterlefwas, som hafwa smak af twång. Här ligger siukan uti Bondedrängens förtwiflan tå ej mer än en son får nytta af sit arbete om han

bru-

brukar sin Faders jord; the andre söner-ne måste tänka på annat näringsätt, hwaraf landet har minsta båtnaden. Men på hwad sätt thetta kan botas, utom hwad jag redan förmält, är ej mitt giöromål; mit är här endast at berätta hwad jag anmärkt om folkets och landets art.

Then wanliga frosten lärer utan twifwel warit en af the gamlas bewekande orsaker, hwarföre Byarne blifwit på högder anlagde, och at redan the gamle thet giordt är bewisligit, dels af sina ättebackar som på många ställen finnas wid byar, dels af en del Kyrkiors belägenhet.

Frosten och then theraf timande mißwärt har ock nödgat Folket at skaffa sig annat til föda, the hugga kull Tallar, skala af then bruna barken, sedan afflå the then hwita som är näst til trädet, then the på Häßior torka och sedan hemkiöra, badstugutorka och mala, wid goda sädes-år tienar then til god spisning åt swinen, wid mißwärt-är blandar then wälmående bark och korn tilsammans til bröd, men then fattiga blandar bark och agnar, som jag med egna ögon sedt bakas och ätas, ja ock sielf kiändt thes fräna och torra smak. Dock är Folket starkt och hälso-

samt, til åfwentyrs af sin ost och sinörsföda.

Flors Linne=Fabrique är belägen ½ mil ifrån Söderahla Färjesund, uti Wäst til Norden.

Ther arbetades utaf landsens barn, som ej lärdt längre än 3 à 4 år så wäl och händigt, som om the länge therutinnan warit öfwade.

Uti thenna Fabrique wäfwes ej allenast Lärfter, finare och gröfre, Trästrumpor och Nattmyssor, utan ock Tyger til kläder, släta och blomerade, grof Nätteldnk til sparlakan och gardiner, samt thet som ännu mera är Damasch til duktyg och så fin dräll, som then hwilken utifrån blifwit förskrefwen, the som kiöpt af the i thenna Fabrique tilwärkade waror hafwa berättat, huru the ej allenast warit wid wäfningen ojämne, utan ock swaga til styrkan. Jag är ej sinnad thet at neka, utan allenast at säga orsaken thertil.

En ojämn wärma och ojämn fuktighet i rummet, är ej allenast orsaken, utan ock then största olägenhet en Linwäfware kan hafwa, så länge han uti sit arbete är stadd, ty som wäfstolarne stå med ena sidan wände åt fönstren, så hän=

händer när rummet är warmt, men wäderleken fuktig, at then tråden som är närmast til fönstret och emottager then med drag inkommande fuktighet behåller sin tilbörliga längd, men åter the andre trådar som äro in åt rummet torkas och blifwa såleds längre, hwaraf ränningen blifwer ojämn, then ena ändan och sidan kortare än then andra, samt såledelss brister wid wäfningen, hwarutaf följer så wäl at tå ändarne ofta knytas, blifwer wäfwen swag, som ock at sedan under nyttiandet wid ofta omskiften af fuktighet och torka tå ränningen olika spännes, måste then på enthera sidan brista.

At få en jämn wärma och wäderskifte uti et wäfnings rum, kan wäl på thet sättet til en del skie, at man har warmt watn uti rummet. Then fuktiga ången, som af watnet stiger, kan någorlunda bibehålla tråden wid en jämn uttänning: men som thetta sättet ej giör tilfyllest, särdeles enär solen på någorthera sidan skiner in, hwilket ej kan förebyggas, emedan ju liusare et sådant arbetsrum är ju beqwämare är thet för arbetarena, så har then ther warande Directeuren Bennet i then therstädes afhälde sandbacken låtit gräfwa wärk-

ståderne under jorden, och kring om the hus som redan tilförene warit upbygde, giöra höga och breda mullbänkar alt til fönstren, them han låtit fylla närmast til wäggen med nåfwer, måssa och liung, och sedan med sand, sist öfwertäkt them med torf, hwarutaf the ständigt behålla en jämn fuktighet som endast bidrager til at hielpa thet, som wid thetta arbetets godhet härtils kunnat fattas.

En Smed tränger til goda tänger, en förnäm Landthushållare til ärliga och förståndiga Fogdar, en Regent til wisa Råd och förståndige Ämbetsmän: giöres ej sådant wal, så tilfaller Husbonden ej allenast et odrägeligit beswär, utan ock en säker skada. Men thenna sanning rönes aldrasnarast wid Fabriquer hwars grund är afsättning, komma the under sådane Måns direction, som sielfwa ej af grunden förstå arbetet, så faller then tilwärkade waran i wanrykte, och kan med intet Förlag, ingen omsorg, repa sig på långlig tid.

Jet Land som redan hägnar Fabriquer, såsom en af Rikskroppens starkaste senor, wore öfwerflödigt at omröra the förmoner som genom Fabriquers inrättande tilflyta, utan allenast berätta

huru jag här såg et uppenbart bewis thet så wäl the som arbeta wid Fabriquer hafwa sin rikeliga föda, som ock thet ther omkring boende folket, et säkert närings-medel: uti hela Helsingeland spinnes en skiön och fin tråd och wäfwes godt Lärft, sedan the af underwisning och öfning lärdt, hwad wid Linne-handtering egenteligen bör i akt tagas.

Uti Söderhamns Stad, som är 2½ mil therifrån Öster ut belägen wid siön, finnes knapt något Hus så hos ringare som förmögnare, hwarest man ej skal se wäl giorda spånråckar, wäfstolar och Folket uti ständig syßla, hwarigenom the förwärfwa sig sin näring, betala sina utlagor och må wäl uti sina hus; ehuru spanmålen gemenligen ther uppe i Landet är nog dyr.

Ja, jag såg wid Fabriquen tråd så fin som then Holländska, spunnen af Bondefolket och blekt på Fabriquens bleke.

At thetta är wärkan och frukten af Fabriquen, kan theraf bewisas, at theras Lin-sånings maner nu är lika som förr, men the hafwa lärt sortera Linet til gröfre och finare arbeten, lärt händigare sätt at spinna och wäfwa, så skyndesam

belöning för sit arbete, och kunna gifwa Lärftet en god blekning.

När inwånarena uti et Land kunna uparbeta och förbättra thet naturen them lånar, och thymedelst sielfwe skaffa sig sin förnödenhet, samt öka sin wälmågo, kan en ömsint Landsman ej annat än innerligen frögda sig öfwer sina medlemmars tiltagande styrka. Then nödwändiga påfölgden theraf, theras tiltagande uti oförtruten flit under mödosamt arbete til enskylte Hushålds förkofring i egendom och folkrikhet.

Eftersinnandet och nyttiandet af flere indrägtige näringsmedel, hwaribland åkerskiötslens förbättring och utwidgande är thet säkraste; then almänna drätslens förökande härigenom; sådant alt säger jag bör wäcka hwar redlig Swensk Man til kiärlek, tacksamhet och alt giörligit medarbete, så långt hwars och ens pund, krafter, råd och ämne thet tillåter.

Söderhamns Stad är i anseende til omkretsen ganska liten, bygd wid en årennil emillan twå bergåsar; sällan ser man ther något Hus bygdt på annat sätt än Böndernes ther omkring; och tilförene har then som rödfärgat sit Hus å-

dra-

dragit sig namn af högmodig, en af them förhatelig last.

Och har intet högmod dölt sig under sielfwa hatet hos them, emedan fattigdom hindrat at giöra thet samma.

I gemen at tala, har Folket therstädes haft uti theras lefnads sätt ej annat afseende, än, at genom sådane slögder, som ther warit wanlige förskaffa sig sin utkomst; hwad öfwerflöd i mat och kläder är, hafwa the knapt förstädt, åtminstone synes ej hos them någon böjelse thertil. The kläda sig med thet the sielfwa kunna tilwärka, och äta sådant som af andra Städers Inwånare kallas slät spis.

Men tiden som alt förbyter, lärer ock förändra theras sinnelag, önskeligit om then förändring skiedde til godo och ej til ondo. Tekn til bägge finnes här.

At theras förr enfaldiga spinning och wäfning blifwit förbättrad, upwäcker fägnad: at Gewärs Factoriet bibehålles, hoppas man: at Handeln tiltaga må, önskas. Dock hindras både sista, thet ena af dagelig tiltagande brist på kohl, thet senare af sielfwa Stadsens belägenhet ifrån siön, och begge af then ringa åkerskiötslen i landet, som giör

brå-

brödet dyrt, fast såfwel-warorne säljas nog billigt.

Födan hafwa inwånarena förtient sig, dels med smide til Factoriet, dels med fiske, et alla Norrländska Städer gemensamt näringsmedel, dels med liten åkerskiötsel och nyttiandet af the små hagar och wretar hwar och en uptagit i then ther omkring belägna otacksama jordarten, så at ingen inwånare therstädes sysselsätter sina händer med et slags arbete och sit hufwud med eftertankan om thet ena arbetets bättre drift: en ifrån et fattigt land oskiljaktig olycka.

Gewärs Factoriet härstädes, är wäl et af the äldsta i Riket, men har dock ej ännu hunnit til så stor fulkomlighet som andre, i synnerhet Jönkiöpings Factorie; men får arbetaren blifwa endast thermed sysselsatt, så at han therwid kan hafwa sin föda, lärer ock thes eftertanka, hog ock snille ökas.

Thet skiöna Bår- och Tågwärk som härstädes är upbygdt och drifwes af et enda hiul, är et af then dyra Polhems arbeten. Nogsamt berömt, och thes fulkomlighet nogsamt bewist, när thet är et alster af en så stor Man.

Kyr-

Kyrkian som kallas ULRICA ELEONORA är tämmeligen wäl bygd, beprydd med några Zirater, hwilka åfwen som hwalfwet äro af trä, och förthenskul ej kostbare, dock angenäme: månne ej sinlige genom sinligheter böra dragas til thet goda? Tå jag war ther uppe arbetades uppå et Årgelwärk, som jag med trygghet kan försäkra blifwa et utaf the bästa som här i Riket finnas, i anseende til sammansättning, starka och skiära toner. Utom the i Årgwärk wanlige stämmor, woro under arbete vox virginea, som är spädare än vox humana och Fleute traversiere stämma, hwilken senare som til en del war färdig hade så godt liud, at tå thenna stämman brukades kunde näppeligen uti Kyrkian annat höras, än blåste någon uppå en ordinaire och wanlig Fleute, i the toner som ej gingo öfwer eller under Fleuten.

Byggmästaren til thetta Årgwärk heter Daniel Stråle, som wärkeligen förtienar at för thet almänna berömmas, och om jag tör säga, borde niuta någon belöning för the nya wackra påfund, han uti thetta Instrument giordt. Han är en saktmodig och i accordet billig

lig Man, lärer ock följakteligen gå med honom som med Handtwärkare, the ther ej weta at omåtteliga skryta af sit arbete. En del menniskior äro så lyckeligen födde til werlden, at om the allenast weta låna något af utlänningarne, lägga litet thertil af sit egit hufwud, och sedermera föregifwa sig sielfwe wara upfinnare til altsammans, så belönas the, endast at theras medborgare en gång måge kiöpa sig fria ifrån theras ständiga klagerop öfwer en them förföljande afwund och tryckande otacksamhet.

Helsingeland sträcker sig sedan til et litet Torp eller Hwiloställe 2 mil Norr om Gnarp Gästgifwaregård, warande på thenne wägen Norrahla bygd, Enångers Kyrkioby, Notånger, Sanna, Hwia, Wattrånga, Harmångers, Getterdahls, Gnarps och många små andra bygder, hwarest til en del war god lerjord och ibland litet swartmylla, men eljest är then marken som synes wid Landswägen, måsta delen stenig och owanligt backig, sielfwa jordmonen består måst af sandmo, pinmo, stenör på högder, skogsjord i dälder, många och stora måssar, särdeles emellan Hwia och Sanna, skogen af gran

och

och gårtall med några löfbuskar här och ther, dock emellan Norrahla och Iggesund 1½ mil, emellan Hwia och Harmånger måst wacker Tallskog.

På åtskilliga ställen ut åt hela wägen, särdeles emellan Iggesund och Sanna 1⅜ mil, såg man mycken lapis violarum spurius, tror ock at någon järnmalm skulle finnas om några förståndige malmletare ditsändes, hwilka ej allenast kunde skaffa en stor nytta för the redan anlagde Järnbruken, utan ock gifwa anledning til fleres uptagande, hwartil skog och wattufall gifwa härlig anledning.

Staden Hudwikswald emellan Sanna och Iggesund, som åfwen uti Helsingeland är belägen, tillät tiden ej at widare bese, än at jag wid förbiresandet allenast hade tilfälle betrakta thes belägenhet på en smal udde emellan saltsiön och en insiö Hudwiken, har en god och diup hamn och således til handeln beqwämare än Söderhamn.

Thenne Stad är åfwen ganska liten, och som mig är berättat, skola inwånarena på samma sätt som uti Söderhamn wara bögde til fiske och handaslögden, förfärdiga ock en myckenhet Trästolar, them the til Stockholm försända.

Sant

Sant är thet, at trångmål är stundom moder til nya päfund, och at torftighet retar en idog och eftertänksam menniska til hwarjehanda lofliga näringssätt, men om sådant tilstånd länge räcker, blir knapt then med swaghet bekajade menskeliga naturen fri för förtwiflan som föder af sig mera ondt i framtiden, än thes början åstadkommit godt.

Några Rishumblegårdar såg jag ut åt wägen, dock alt i sol-lijan af backar alt ifrån Gefle til Sundswall, men sedan ingea mera, undantagandes wid et litet Heman ut med Niurunda Elfwen.

Wid upresan war wid Gnarps Kyrkia en liten marknad, hwarest nog kiöpande och säljande woro församlade, men ganska litet waror. Som thetta är en af the Norrländska Städernes bytesplatsar, sä kiöptes här nästan ingen ting för contante penningar, utan handeln therstädes bestod dels uti barattering, dels at inkräfwa af Bonden thet som han åt Borgaren skyldig är, för förut borgade waror.

Thenna arten af handel är jemwäl et ibland the många hinder til Norrlands upkomst. Jag säger ej utan skiäl, Norrland, emedan alla Städer jag i

thet-

thetta land igenomfarit bruka en och samma art af handel, fast än warorne äro åtskillige.

Om wintren tå Bonden tränger til Säd, Tobak, Kläder, om wår och sommar til Salt, Utlagspenningar, Jern etc. Så borgar han thessa waror hos Borgarne: är hans förmögen- och riktighet allmänt bekant, så får han hwad han betarfwar emot försäkran at gifwa wid bytningsplatsen Smör, Lin, Fisk, Lärft, Strumpor, Ost, Slakt-creatur, och sedan wid föret tiära och somligstädes bräder, emot tå gångbart pris; men är han ej therföre bekant så måste han tå strax betinga priset på thesse af honom lefwererande waror. Enär nu marknad blifwer wid bytningsplatsen, så händer gemenligen at the minst förmögnas af nöden them påtwingade pris, sätter wärde på the waror, som lefwereras af the mer förmögne, kanskie at the mäst förmögne, som om winter och wår kunna för contant kiöpa hwad som betarfwas, kunde få något mer för the waror the ej äro bortskyldige, utan för redo betalning sälja, (hwilket ock ibland men mycket sällan händer,) om ej emellan Borgerskapet wore lika som en giord afhandling, at ingen kiöper af then

Landtmannen, som en annan warit wan at handla med. Men händer thet at Bonden säljer en gång åt en annan, så wedersakar then Kiöpmannen han förr handlat med at mera kiöpslaga med Bonden, och förföljer sin medborgare med alt thet agg och skada, som en Krämare åstadkomma kan.

Ehuru thetta hafwer mycken osinak af Monopolium, så är dock Borgaren i thessa Norrländska Städer mycket til ursäktandes, ty han sielf hafwer hit intils warit et dylika twång underkastad, emedan han ej på något annat ställe än i Stockholm fått afsättia landets producter och återhämta retourer. Sedan Riksens Högloft. Ständer nu uphäfwit thetta twång, får man se om Landtmannens öde blifwer blidare, utan at många Ståndspersoner som sielfwa se sit bästa och kunna handleda Almogen flytta tit up, och at Städerne få någon tilökning af Borgare, som äro mera wane wid en rätt handel än wid slikt krämerij. Kan skie jag felar i mit begrep om Krämmarenamnet, men med Krämare förstår jag en sådan Kiöpman, som ej bryr sig om annat än warornes pris-courant, på twå åtskillige ställen, och Transport

port omkostnaden, kiöpandes på thet e-
na och säljandes på thet andra, utan at
winlägga sig om warans nobiliterande
antingen i egen eller theras hand, med
hwilka han handlar.

Exempel giöra mera än Förordnin-
gar, the sämre rätta sig efter the Förnä-
mare, Upstäderne efter Stapels och Huf-
wudstäder, således hoppas jag, at sedan
i Stockholm åtskillige nyttiga Manufa-
cturer blifwit anlagde, Handels arten
jemwäl i the smärre Städer efter hand
sig förbättrar, til följe af Hufwudsta-
dens efterdöme. Bewis theraf har jag
redan anfördt wid Söderhamn, wid
Sundswall, och til en del wid Hernösand
får jag jemwäl samma tilfälle.

Uti Medelpad mötte mig wid mina
anmärkningar först Niurunda Elf, som
är tämmeligen stor och flottbar och kom-
mer ifrån Herjedalen, hafwandes åfwen
som the andre Elfwar wi öfwerfarit sit
första ursprung utur Fiellen och thes
kiällor. Til thenna Elf war i Medel-
pad mäst grof skog och stenbackar, litet
brukbar och än mindre uptagen mark.

Widare fram til Sundswall mäst
diup sandmo, onyttig för inwånarena
uti landet, och beswärlig för en resande.

Sundswall är i sin omkrets ganska liten, wid paß som Söderteljе och likaledes bygd, ligger på en torr plan af sandmo emellan höga berg.

En liten wik af stora siön löper in uti Staden, som ganska mycket befordrar beqwämligheten til handel, ty Fartygen kunna ther nästan fullastas, tå the sedermera ej hafwa längre än ½ mil til öpna hafwet.

Theras waror bestå uti Tiära, Näfwer, Bräder, och af Träwärke mäst stolar, något Lärft, Kiött, Ost och Smör, theras retourer Säd, Salt, Tobak, Kläden, Spetserier, Win och Brännewin.

Ej mycket längesedan är ther et Skiepsbyggerie inrättat, som nu sedan the Norrländske Städerne fått friare handel, torde tiena Staden at kunna utur första hand hämta Salt til en otrolig, men högstnödig förmon för hela landet. Helt nyligen har ther ock en Ylle-Fabrique blifwit anlagd, som wäl ännu är i thes barndom, men kan räknas ibland the wälartade barnen.

Rudimaterien thertil af the i landet warande Får, är wäl ännu nog grof; men thet står at hoppas och förmoda, at Landtmannen om han först lärer, huru

mycket

mycket större förmon thet är wid Får af fin ull, än them af thet grofwa slaget, och sedan igenom the förmögnares försorg, får stamm af sådant slag, han ej allenast beflitar sig therom, utan ock äger lycka therwid, emedan thet fina Hö och feta betet gifwer al anledning, och främjar et så nyttigt upsåt.

Then Kyrkian uti hwilken the nu hålla sin Gudstienst, är af träd, äfwen som Borgarnes hus, mycket gammal.

Strax utan före then wästra Tull-porten på en sandbacke är en annan Kyrkia af gråsten, anlagd i en långlig oval och redan färdig til wäggar och thet yttre taket. Men hwalfwet som til hälften är bygdt, är ock redan nästan öfwer alt sprucktit; Mästaren för thenna bygnad är en Bonde ifrån Dalarne.

När en klåpare antages til et kostbart arbete, låter skulden för the fel som therwid begås mindre böra skiutas på wärkmästaren, som torde warit god om han blifwit nyttiad innom sin låst, än på then som giordt et så obetänksamt wal. Jag lemnar them, som förstå sig på bygnad, at döma, om orsaken til thet at hwalfwet sprucktit är at hwalfwets fot är för hög börjad, eller thes rund för twär,

eller grunden til Kyrkian ej nog fast och stadig, eller ock thes widd för stor emot långden, hälst then är utan några pelare; men om jag tordes så sade jag at alla tre felen här sammanstöta. Eljest äro murarna af gråsten nog tiocka och fönstren små.

Ifrån Sundswall längre upp norr åt, är något mera och tätare bebygdt än söder ut, men så synes dock at här är brist på Folk. Ungefär $\frac{3}{4}$ mil på hwarthera sidan om Fiåhls Gästgifwaregård eller Indahls Elfwen är en diup och ofrukthar sandmo, hwar ofwanuppå är en mycket tunn swartmylla: men utom thetta äro emellan the härwarande stora backar många til upodlande tienliga platser, hwarest sandmylla och lera finnes. Här blefwo wi warse en myckenhet Ahleträd af besynnerlig egenskap, then wäxer på högder, thes blad ej mycket olik Haßel, men barken och trädet lika til anseendet, dock trädet frånare. Baron Cederhielm sade sig hafwa sedt sådan art Ahl i Nerike wid wägen emellan Örebro och Tiwen.

Märkwärdigt är, at wid the sandheeder wi öfwer alt igenomfarit mångastädes syntes huru lera war ther under, dels på mindre dels på större diup, mångastädes wardt thetta jemwäl intygat af

thet

thet ther boende Folket, som berättade at somligaståddes hafwa the funnit lera på 3 famnars, somligeståddes på ½ alns diup. Wid alla Elfwer och åar woro bråddarne höga, så at man ögonskienligen kunde se huru leran låg under sanden, hwaraf jag sluter, at sanden antingen wid skapelsen blifwit lagd i sådane skiften och åsar, eller ock wid någon almän jordens omsqwalpning således blifwit sammanflytt, hwilket sednare så mycket troligare synes, som ej allenast sandåsarne, särdeles på andra sidan om Hernösand, merendels äro branta och sträckia sig ifrån Sydost til Nordwäst, utan ock strömmarne flyta ifrån Nordwäst til Sydost. Sällan skal man i dålderne finna ren sand utan blanning af mylla, moo eller lera, men merendels lera.

Skogen i Medelpad åtminstone på then delen hwarest wägen går igenom, har warit mycket afhuggen och afswediad, så at ej mycken Tallskog finnes, utan merendels allehanda slags Löfskog, Gran och Gårtall.

Åkerbruks sättet är uti Medelpad nästan lika som uti Helsingeland, undantagandes, at man här i giärden ser många flera giärdesgårdar och intagor, åker-

kerjorden är här fetare, men om thet kommer af sielfwa jordmonen emellan bergen, eller af ymnigare siöwatn, eller af boskapsskiötslen som här mera idkas, eller theraf at här lemnas mera trädesjord, så at åkren oftare får hwila än uti Helsingeland, låter jag them döma som bättre än jag förstå åkerbruket, således är här wäl mera trädesåker, men then betas dock ej af boskapen, utan renarne bärgas til winterfoder.

Lin sås ej här til sådan myckenhet som i Helsingeland och i Ångermanlands Norra Contract.

Folket är här stort, starkt, wigare än i Helsingeland, qwickare, slugare och benägnare til handels.

Boskapen större och mera miölkande, men begynna redan här at finnas flere af hwit färg, samt kulliga än añorstädes, och thetta tiltager smäningom, så at man uti Åsehle Lappmark föga finner andra än hwita boskaps creatur, men om thetta kommer af sielfwa arten, eller af climat och föda, eller af walet tå the äro Kalfwar, kan jag ej förwiſſo säga, skulle dock tro at the 2:ne förra bidraga thet mästa, emedan handel och afsättning med Kalfwar är nog sälsynt här uppe.

Ther

Ther wi fårgades öfwer Indahls Elfwen, war en wacker holma mitt uti och en färjestad med platta båtar på hwardera sidan om holmen. Ofwan ock nedan för holmen tyckes elfwen wara 3000 alnar bred, faller rätt stridt, tager sin början i Jemteland och en siö som kallas Storsiön, hwilken åter skal swälja 9 stycken smärre elfwar, som komma utur Fiellen; sedan thenna Indahls elfwen flutit igenom många forssar och fall, samt kommit til thenna Färjestad, tömer han sig en mil ther nedanföre i Östersiön. I thenna Elf äro åtskillige Laxefisken.

Emellan Gästgifwaregårdarne Fiähl och Södermark wid en liten årennil slutar sig Medelpad och tilstöter Ångermanland.

Hernösand är belägen på en stor holme, kringfluten af salt watn och sammanbunden med thet fasta landet igenom en ungefär 100 alnars lång bro, som är innom Stadsens Tullport; Staden är bygd af Trähus, ej mycket gamla, emedan thenna Staden är 1719 haft et med alla Norrländska Städer allmänt öde, at blifwa af Ryssen afbränd, husen äro mycket tätt bygde, på södra slutningen af en hög långslutt backa, ända

in til sielfwa siöwiken. Then norra wiken är så diup, at the största Fartyg kunna segla in och utlasta wid sielfwa bodarne, men i then södra wiken kunna ej andra än grunda Fartyg och stora båtar flyta up.

Gatorne äro stenlagde, men mäst trånga, ojämna och krokota. The få Borgare som i Staden äro, lefwa alla, undantagandes 5 à 6 Kiöpmän, utaf fiske och sin åkers skiötsel, hwartil åfwen kommer någon liten fördel af Gymnasister, minst af några Handtwärk, i brist dels af förlag, dels afsättning. Theras Qwinfolk spinna och wäfwa, ehuru the mindre än Söderhamns-Boerne äro öfwade i then rätta kunskapen; dock et utaf theras indrägtigaste näringssätt.

Om wåren reser nästan hwar Man ut til siös på sina Fiskelägen, ther fiska the hela sommaren öfwer, och dels insalta sielfwa, dels sälja färskt åt Bonden, som thet sedan saltar. Til ordnings bibehållande, hafwa the wissa wedertagne Hamnordningar och Lagar, hwarefter öfwerträdaren dömmes af en wid slika tilfällen sig sättiande Hamne-rätt. Et godt tekn för Fiskarne är thet, när fiskemäsor sig skäcka och skiälarne sig wisa,

tå

tå weta the at strömmingsstimmet är för handen och paßa uppå med sina nät och notar.

I thetta menlösa kriget finner man jemwäl nyttan af Spioner, som ock gifwas ibland oskiäliga Creatur.

Kring om Staden är en myckenhet åkers-ängs-och beteslyckor, som then ena Borgaren handlar af then andra, för nog dyr betalning, proportionerad efter theras trängande behof och markens ogemena fruktbarhet.

På then til Staden delte utmarken bruka inwånarena jemwäl at swedia och så Råg. Om thet är borgerlig näring eller landet nyttigt, lemnar jag til hwars mans ompröfwande.

Til en Linne-Fabriques inrättande war therstädes et Hus upsatt färdigt til wäggar, jemwäl ock en wiß Tract utsedd til Lin-sädd; och skal man döma om thes fortgång och nytta, efter Landets beskaffenhet, Folkets lynne och Stadsens beqwämlighet til handel, så blifwer then stor.

I anseende til Landets producter, särdeles Liñe och the nödwändige retour-waror, är thenne Stadsens handel lika med theras, som redan beskrefne äro, hafwan-

wandes jag förgätit at ibland the affsättiande waror upräkna, then mykna Fogel och wildt, som om wintern til Stockholm nidsändes: lika är ock thenna Staden med the öfrige Wester-Norrlands Städer, i anseende til theras bytesplatser och then handel therwid drifwes, men then förmonen har thenna Staden gemensam med Westerbotns Städer, och jag menar framför Wester-Norrlands, at the ej allenast hafwa bytesplatsar uti Lappmarken, utan ock nyttia utskickade, som hela sommaren öfwer, wandra omkring Bondebygderne, och uphandla hwad begiärligit är och Bonden mista kan, dels emot contant betalning, dels emot waror, hwaribland tilförene thet här mäst skadeliga Brännewinet, ej warit then minst indrägtige lockebetan. Sådane expediter har jag funnit ända up i Jänsila 15 mil ifrån Herndösand.

Kanskie Riket, Almogen och Handeln, hade mera nytta och fördel, om i thet stället theße utlöpare syslesattes med beredande af the pälterier, sämskande af the skinn, uparbetande af then Castor, som här kan skaffas, dels utur Ångermanland, dels utur Lappmarken, och

wore

wore et godt näringsmedel, om thet först nobiliterades och sedan af wederbörande befordrades til skyndesam afsättning. Jag har här sedt Castor-Hattar tilwärkade af en fattig Hattmakare för owanligt godt pris.

Ibland the på gatorne lagde stenar, finnes gryt til fina henar, eller hwättiestenar, som idoghet och eftertanka kunde mångfalt bättre nyttia, än til gatlägning; men nu måste Kiöpmannen ifrån andre orter, hitföra sådane brynstenar.

Utom the många härwarande söta kiällor och brunnar, finnas jemwäl surbrunnar i negden, som upkasta en myckenhet ockra, och torde gifwa anledning til något ädlare, torde ock emedlertid tiena til någon båtnad.

Härstädes har en Superintendent sit säte, hwars Stift sig sträcker öfwer hela Norrlanden, och kan sannerligen räknas för et ibland the största til widden och kanskie bästa til inkomsterne af alla the, som i hela Riket finnas. Ther är ock et Gymnasium och en Trivial Schola.

Men besynnerligit är thet, at hit intils ingen af Lectorerne haft något præbende Pastorat, fast än Superintendenten thet hafwer, och sådant öfwer alt i Riket brukeligit är. Kan-

Kanskie at om Gymnasium jemte Scholan bortflyttades, förtiente thenna fläck ej mera namn utaf Stad, utan snarare af en By.

Som här några år å rad warit ganska stor mißwärt på säd, fisket slagit felt, och saltet warit ganska dyrt, ther dock thenna waran är nästan en af the angelägnaste, så må man ej undra, hwarföre thenna Stadsens Borgare af thet ringare slaget äro ibland the fattigaste.

Någon nytta stodo at wänta af theras fattigdom, om then wore et nog tilräckeligit medel til at bringa them til eftertänksamhet om sit egit bästa och sina swaga wilkors förbättrande, samt angripande af thet som kunde hielpa them, utur en them ständigt tryckande fattigdom.

Men thetta enfaldiga Folket behöfwer förlag och handledning, och ho wet, om icke theras torftighet giör mera nytta åt the förmögnare, än theras wälmående.

Längre in åt landet är ymnigare skog, och således kunna många handaslögden och Båtaskbrännande idkas. Utan at nämna om Manufacturers inrättande, som alt äro säkre och indrågtige närings medel. Jag

Jag tror mig kunna räkna Norrlands handel med tort och rökt Kiött, för en skadelig och landets upkomst hindrande handel, fast än ej allenast Borgarne, utan ock Bönderne utur Ångermanlands Norre Contract i sin handel med Fahlun mycket therwid winner. Ty som landets största inkomst består af Ost och Smör, så förtages then theraf, at mången god Miölkekö, mången Get lägges i saltet och torkas.

Bonden räknar i sin enfaldighet för bättre, at utur sin guld-ägg wärpande Gås, strax utskiära hela grufwan, än efterhand äggen uphämta.

När flit och idoghet handledes af en förnuftig omtanka, at på lofligit sätt nära sig sielf och tillika tiena thet allmänna, understödies af then Högstas wälsignelse, kan ej annat följa än the enskyltas förkofring, och thet allmännas wältrefnad.

Uti Hernösand wore wi nödsakade at lemna största delen af wårt rese-equipage och foro therifrån til siös, först öfwer en stor Fiäl närmast in til Staden, sedan följde wi Ångermanna åen upföre, måst uti Nord til Wäster 8½ mil til Soletta Sockn.

I för-

I förstone war åen wäl en half mil bred, gick sedan alt trängre och trängre tilsammans, til thes then ofwanföre Hammar ej blef bredare än en half fierdingswäg, somligstädes knapt 1000 steg. Wid Hammar Gästgifwaregård 5 mil ifrån Hernösand, hafwa Kiöpmän och Bruks-Patroner theras inlastnings plats af Järn, Bräder och Biälkar, emedan the ej för strömens grunda watn kunna komma längre up med diupa Fartyg lastade med sådane waror, som för åtskillige ther anlagde Masugnar och Hamrar äro nödiga, utan nödgas betiena sig af platta Farkostar.

Hela thenna Tracten ut med åen, är wäl belägen, måst wacker och fruktbar mark, så til äng som åker.

Uti Soletta Sockn är nästan dylik mark, men jordmänen består til största delen af en mycket fet och fin lera hwaruppå jag har prof, hwars egenskaper widare fram, och när jag then fått wederbörligen proberad, skola gifwas tilkiänna.

Här är then första forsen i Ångermanna åen som skurit sig mitt igenom en höger Moobacke, hwarest lätt wore at igenom et ringa Slusswärk upbringa

Far-

fartyg, på thet åen ofwanföre måtte också blifwa segelbar för platta fartyg, men som efterhand flere forsar äro, och hwarken lönte omkostnaden thet samma i them alle at giöra, eller i thenna korta Land-tracten emellan forsarne at giöra then ena slußen, så kan thenna elf ej utan stor kostnad giöras navigabel.

En half mil härifrån til Norr sammanlöper södra Ådalen med then norra, hwilken förra har sit ursprung ofwan ifrån Fiällen, tagandes sin början emellan Swanklippan i Kitschewari och Hammardahls Fiellen och förenas här med then förra hwilken wi följt, om hwars uprinnelse längre fram skal berättas.

Uti Boteå och Soletta Socknar brukas åkren på thet sättet at en treding ligger hwart år i träde och ⅔ sås, merendels hälften med höstesäde, och hälften med wårsäde, men af någrom til största delen med wårsäde: åkren är nog bördig och af naturen fet.

Om wintren sörpa the med warmt åt sin boskap och skiöta för öfrigit then bättre i theße Socknar än på något annat ställe i Ångermanlands Södra Fögderie, eller som thet kallas Contract.

Wid Soletta forßen är märkwärdigt, huru wid en åker then delen som ligger lägt wid elfwen sällan bortfryser, men then öfra delen rätt ofta, åter igen strax utmed wid en annan by, något södrare, fryser then nedra delen och then öfra intet.

Ådal kallas then negden som är på ömse sidor om elfwen: thenne Ådal är angenäm at åskåda; ty på ömse sidor längre ifrån och närmare til elfwen äro mycket höga backar som falla af intil åen medelst naturliga afsättningar, måst af lerjord, lika som wore the med menniskiohänder giorde, och på theßa afsättningar äro åkrar, ängar och beteshagar, somligastädes äro ock höga men smala sandåsar och moåsar ut med elfwen, som lemna en dal emellan sig och the nyß omtalte afsättningar nästan så diup som watnbrynet i sielfwa elfwen.

J elfwen wäxer en slags nata, som boskapen helt gierna äter och wägar sig längt ut then at beta.

The Hamrar, Masugnar och Sågeqwarnar som äro bygde wid elfwen drifwas ej af elfwens watn, emedan thes höga stigande och låga fallande ej tillåter några watnwärk at byggas i

honom, utan wid sådane watn som flyta utur skogarne in uti thenna åen utföre otroligit höga fall.

Bruken härstädes äro mäst Herr Johan Classon eller Herr Pollak tilhörige, och hämta sin Malm ifrån Utöön och sit Tackjärn ifrån andre wid saltsiön belägna Masugnar. Eftersinnar man hwad omkostnad Bruks-Patronen måste giöra på Transporten af Malm, Tackejärn och Stångjärnet tilbakars, så önskar man säkert at någon god Järngrufwa kunde finnas i negden, hwaraf priset på järnet ofelbart kunde blifwa drägeligare.

Ja man lärer finna at Victualie-Persedlarnes ymnoghet är orsaken til then jemnwigt som theße Bruks-Patroner kunna hålla med andra, hwilka hafwa närmare både efter Rudimaterien och Spannemål.

Hela Elfwen utåt ända til Bräddöden wid Liens äro många på åtskilligt sätt bygde Laxefisken, hwaraf Cronan hafwer sin ränta eller så kallad Taxa uti Lax in natura, somlige år lönar thet rätt wäl Privatorum omkostnad, somliga åter intet. Men ofwan för Liens är intet något Laxefiske, warandes thetta ej heller långesedan anlagt.

Ifrån Soletta Sockn skiedde resan ridandes igenom Eed, til Resilla Sockn och Höwens Gästgifwaregård uti Nordwäst til Norden, sedermera til Liens åfwen til häst uti Nordwäst, och uti samma wäderstrek til Junsilla. Ångermanna elfwen flyter åfwen thenna wägen genom Socknarne ehuru then går ganska mycket i krok, och är märkwärdigt, at å båda sidor om thenna elf, på the slästa ställen, är en stor sandås och nedanföre gemenligen fruktbar och god mark, så at man therutaf kan finna huru naturen haft lika som en öm omsorg, at then nyttiga och fruktbara marken, som nästan allestådes är omkring Ådalen, ej måtte af then häftiga wårfloden utskiäras och förskiämmas.

Ifrån Soletta är marken mycket sten- och bergig, dock på åtskilliga ställen god til Liens, hwarest then blifwer mycket ofruktsammare, stenig och full med måsor och kiärr, hwilken dock om ther wore myckenhet af Folk torde blifwa nyttig; wid Liens är et fall och Laxefiske uti elfwen, som kallas Bråddöden. Strömmen är ganska trång och strid. Mitt uti strömmen är en stor klippa eller snarare en liten holme, som fördelar elfwen

wen och giör fallet swårare, hela högden som dock är långslutt kan räknas ungefär efter ögnemått til 6 famnar.

Åkren härstädes som består måst af mo och moblandad sand är ej delad medelst många giärdesgårdar, utan ehuruwäl en trediedel, ibland mera, ibland mindre (altid then som är magrast och skal giödas thet året) årligen ligger i träde, så är dock hwarken någon stängsel ther emellan eller ordning på trädesåkren eller något betande, ty boskapen är merendels uti Fäbodarne hela sommaren in til thes ängarne blifwa afslagne. Här sås sällan annat än wårsäde.

Skogen blifwer alt bättre och bättre ju länger man kommer in i landet, särdeles på andra sidan Resila; ty tätt intils hafwa the mycket tätt bygde sågeqwarnarne tämmeligen utödt skogen, ej allenast wid elfwen, utan ock så långt Bönderne finna sin räkning at hämta sågestockarne, sträckandes sig byarnes ägors längd ibland 1, 2 och flere miler in åt landet, på hwardera sidan om elfwen, emedan måst alla byar äro bygde långs utåt then samma, och sällan någon finnes in uti landet. Här til säges then myckna frosten wara orsaken som wäl ibland ska-

dar såden wid elfwen, men altid in uti landet.

Then skarpa wintern och stränga wäder, skadar skogen rätt mycket, ty träden kylas, och som såges, wäderwridas, at the blifwa merendels sprukna, ihåliga och fulla med rötelöpor: men skulle man dömma efter utwärtes anseende så wore här många masteträd at tilgå. Således skal ej hunden skådas efter hären, och mañens wishet ej af thes skiägg, mindre thes kläders prakt.

Wid Resila war en mycket hög backe, then högsta som ther i negden syntes, thenne ehuruwäl af god jordmon, bewärtmed beqwäm swedielands skog, kunde dock icke brukas hwarken thertil eller til åker, för the många ther warande kiällspräng, som giorde hela marken sumpig och sur, jag lemnar til the naturkunnigas eftersinnande om theße kiällor draga sit ursprung utur något högre berg, som i thet fallet måste wara mäkta långt therifrån belägit, eller om the må hafwa någon annan hemlig orsak. All menskelig wetenskap är styckewärk och natursens brunnar outöseliga. Lyckeligast then som hinner lära känna sig sielf.

Små miölqwarnar som gå med si- dofall och horizontale watnhiul, hwilka kring Stockholm kallas fotwiskor, har nästan hwarje Bonde öfwer hela Norrland, men särdeles i thenna delen af Ångermanland.

Märkwärdigt är ock thet, at thetta Folkets målföre, accent och hela ord, hafwa mycken likhet med Westgötarnes. Tör hända at thet röjer theras stam och ätt.

Ifrån Liens til Junsila är mäst måssar och stenig skogsmark. En del af skogen wore wäl beqwämlig til timmer, allenast belägenheten wore sådan, at stockarne kunde utur skogen utföras.

En Kiöpman ifrån Hernösand har giordt försök, at sedan timret om wintern blifwit huggit, och til strömmen nedkiördt, har han lätit, enär floden midsommars tiden är hög, släpa nid stockarne, som stock för stock flutit med Elfwen, månge hafwa hunnit fram, men månge blifwit faste sittiandes i Elfwens mångfaldiga krokar; så at knapt wid thet ena försöket lärer warit någon winst, om icke en följande wattuflod upsöker och nedsköljer the stockarna som then förra lemnat.

Uti hela thenna negden til och med Åsehle Sockn idkas Boskapsskötseln tämmeligen wäl, såsom thet hwaruti Bondens säkraste egendom består, och thet tilförlåteligaste medlet at förskaffa honom födan och sina utlagor.

Ty alt ifrån Resila Sockn til räknandes, ända längst norr åt kunna the aldrig af säd skaffa sin föda, mindre erlägga sina utskylder, för then ther ofta timande nattfrosten i sädesmatnings tiden, som giör på säden otrolig skada. Hwaröfwer uti Liens och Junsila Socknar, undantagandes få byar, Folket sig nog beklagade.

Ifrån Junsila til en by som heter Hellan uti Åsehle Sockn, war ej något annat sätt at komma fort öfwer kiärr, bärg och skogar på the ther emellan warande 4 mils längd, än til fots, något styckewis til siös, öfwer några elfwens krokar uti thes Sehl.

Sehle kallas i Norrland, thet uti strömmarne, emellan forsar warande spaka watn.

Stråk äro åter sådane ställen, hwarest elfwen sluttar något mera, men ej så brandt som forsar, utan strömmen ej är stridare än at man kan ro emot then samma,

ma, ungefär som under Norrebro sommartiden.

Forß kallas the stållen hwarest elfwen har et långslutt, men så stupat fall, at watnet drifwes med mycken håftighet och sliter med sig alt thet som kan föras.

Fall är åter ther watnet faller twärbrant ifrån en större eller mindre högd.

Sådane små Sehlen öfwerforo wi sex stycken uppå theße 4 mil, et brede wid Junsila byen som kallas Junsila sehlet. Therifrån ½ mil öfwer land til Jälsehlet i N. O. til N. öfwer Jälsehlet ¼ mil i samma wäderstrek, widare öfwer land ¾ mil i N. N. O. sedan Kortingsehlet ¼ mil O. N. O. åter ½ mil til lands i N. N. W: ¼ mil öfwer Guhlsehlet i N. til O. Mit uppå thetta sidstnämde sehle wid en liten Holme åndas Ångermanland och tilstöter Westerbotns Höfdingedöme och Åsehle Lappmark.

Widare til Lands N. N. O. 7/8 mil til Alfwetssehlet, til siös ¼ mil i N. O. til N., åter til lands ½ mil i N. O. och sluteligen til siös öfwer Hellansehlet i O. N. O. hwilket således kallas utaf byn Hellan, som ligger strart ther ofwan före, hwart wi om aftonen nog trötte anlände sedan wi 22 timar anwändt

uppå theße 4 mil uti et beständigt slagg-regn, utan något annat tilfälle til hwila än under bar himmel, emedan uppå hela thenna wägen ej något hus är tilfinnandes, och är wägen thesutan ganska oangenäm i anseende til marken, som til största delen, består af diupa måßar, höga berg, långa districter af stengrus, samt någon del af sandmo.

Emellan Hellan och Åsehle Kyrka är 2½ mil, tjt wi dagen theruppå dels til fots, dels med möda emot strömmen anlände, wäderstreket ther emellan är uti Nord til Osten et stycke, sedermera fult Norr.

Ehuru Åsehle Sockn egenteligen hörer til Lappmarken, så bebos dock ej thes södra del af Lappar, utan äro inwånarena ther Bönder åfwen som annorstädes, hwilka ther satt sig neder och uptagit af ödemark lägenheter, hwilka kallas Nybyggen.

Utaf sådane Nybyggen består en del af thenna ofwannämde Sockn, och äro the til antalet 25. Thet äldsta skal wara Gafsele och Hellan, för några och 50 år sedan uptagit och the öfrige äro senare in til theße sidsta åren upodlade.

Then första begynnelse til thenna Lappmarks beboende är skiedd uti Konung CARL then XI:tes tid; tå Högstbemälte Konung år 1673 then 27 Sept. tillade hwar och en som wille uti thenna Lappmark sig nedsätta wißa friheter och förmoner, såsom frihet i ewärdeliga tider för alla personele afgifter, för Knekte och rotering, för utskrifning med mera. Hwilket nådiga förordnande Rikssens Höglofl. Ständer sedermera wid 1720 års Riksdag ytterligare stadfäst och förunnat, hwilka förmoner Almogen therstådes wärkeligen til godo niuter, och betalas allenast et wist årligen til Cronan för hwart Nybygge, såsom en art af Lappeskatt, antingen Bonden håller mera eller mindre Folk, mera eller mindre Creatur, har mer eller mindre Åkerbruk.

Then största afgift hwarje Husbonde erlägger är 21 Daler Kopp:mt, och äro the ganska få som betala så mycket, ja the fläste gifwa ej mera än 3 Daler Kopparmynt i årliga utskylder, som betalas i Silfwerpengar, emot hwilken afgift han kan hafwa en district af 1½ til 2 mil under sit Hemman, eller ock så mycken mark som han sielf behagar åt sig intaga.

taga. Hwarwid jag dock måste nämna at minsta delen af thenna marken är brukbar, men ock minsta delen af then brukbara marken upodlad.

Utlagornes förminskning och frihet för wärfning är ock sannerligen thet endaste medlet, som kan locka någon at anwända sin egendom på nog åfwentyrligt sätt til steniga och frostlände ödemarkers uptagande.

Folket i Åsehle äro wäl wäxte, flitige och idoge i sina syslor, qwicka och hielpsamma emot främmande. Theras hus äro wäl och på samma sätt bygde som i thet bebodda Norrland. Then olägenheten hafwa the wid sit mur-arbete, at uti hela Åsehle Sockn ej finnes någon kalk, ej eller någon wanlig lera, hwarföre the ock slå sit tegel af en fin lera som är sälsynt och finnes ej på flera än twå ställen i hela Socknen, hwaruppå jag har prof, theraf the bränna tegel och jemwäl betiena sig såsom kalk wid murningen. The äro renlige i sin mat och snygge uti sin lefnad. Theras förnämsta inkomst består af Boskapsskötslen och fiskande, thet senare tryter them nästan aldrig, ty Ångermanna elfwen som flyter hela thenna negden igenom, och åt-

skilli-

skilliga små siöar eller kiärn, äro så fiske-rike at the theraf kunna nog tilräckeligen förse theras Hushåll, samt hafwa til at förytttra.

En förmögen Nybyggare kan underhålla 12 à 15 Kor, utom Ung-nöt, Getter, Får och en Häst, thet feta betet som ther wankas giör at Boskapen miölkar ganska wäl 3 gångor om dagen, så at man säkert räknar 2 lispund smör efter hwarje Ko, och kan jag försäkra, at thet smör, som jag ther i landet åtit, är bättre än Helsingesmör som här å orten hålles före wara thet bästa, och kan jag äfwen med trygghet säga, at thet är så godt om icke bättre än thet Holländska.

Thet endaste som här i landet kan förskaffas och i penningar förwandlas, är Smör, Ost, torr fisk, Fogel och något Pälteri: men theremot tränga the mäst altid at kiöpa Säd, Salt, Tobak rc.

Eljest äro bönderne i Åsehle Sockn ej särdeles goda Åkermän, theras årliga utsäde är ej mera än högst 3 tunnor alt wårsäde alt ensäde.

Åkren brukas och Lian bäres öfwer hela Norrland alt ifrån Gestrikeland så wäl utaf Man- som Qwinfolk. Lian är på särskilt sätt ther i landet

giord,

giord, skiär wäl af gräset ganska tätt in til jorden, men går theremot nog långsamt, så at hwad wid thes brukande kan winnas uti Hödet, tappas theremot uti tiden.

Enär Lian brukas til sädesskiörd, så gildras på Erfwen wid sielfwa Lian en båga, hwarmed säden skubbas tilsammans och lägges någorlunda jämn.

Öfwer alt uti Ångermanland, men i synnerhet uti Åsehle Sockn, klagade Folket öfwer nattroster, som therstädes giör them otrolig skada och faller hela sommaren, men mäst then tiden säden matas. När kornet ser mäst härligt ut, kan en enda nattfrost förskämma altsammans, så at innom följande middag wisnar gräset och axen hånga slokande, samt förtager ibland Landtmannen all sin årswärt.

Med wißhet kan jag ej säga egenteliga orsaken thertil.

I almänhet tyckes wäl at ju högre en ort ligger uti Norr ju kallare är then och underkastas snarare kiöld, än then, som ligger lägre i Söder; men thetta skiäl giör dock ej tilfyllest: ty med exempel kan bewisas, thet belägenheten emot Norrpolen ej är enda orsaken til förök-

nin-

ningen af kiöld: Alpes bergen hysa snö år ut och år in, åfwen som Fiellen, men äro långt södrare än Saxen. Schweits långt kallare än Holland, men dock södrare. Ertzgeburge i Saxen mycket kallare och dock södrare än Pommern. Ja här i sielfwa Norrlanden finnes twenne Socknar Norr- och Södra Lian mit uti Fiellen, hwilka af Norjes Boer blifwit uptagne, och til åfwentyrs på Swenska sidan belägne, men betala sin skatt til Norje. Therstädes sås och bergas både råg och korn utan frost; thenna skadande frosten kommer ej i följe med en ren och lång kiöld, utan på then tid, tå naturligt wis skulle tyckas at kiölden ej borde begynna, såsom sidst uti Julii och först uti Augusti månader; hälst som ej allenast någon tid therefter åter blifwer liufligt wäder, utan ock samma tid som dagarne merendels äro warme, men theremot kan man få se is om mornarne efter nattkiölden, hwilken dock solen som går förr up och senare neder på then orten än härstädes, snart bortsmälter. Thet händer jemwäl på åtskilliga ställen, at uti et och samma giärde en åker altid fryser med Östanwäder, the andra intet, som dock ligga i lika läge; en annan åter tå thet

är Wästan, och tå the andra intet, then tredie åkren tå Sunnanwäder blåser, och the öfrige intet, en fierde åter helt allena wid Nordan blåst och så widare.

At säga hwar uti rätta grunden består, är sannerligen swårt, ty thet som på andra ställen synes wara sañolikt, inträffar här aldeles intet. Enär orögda myror och måssar fiñas belägne når in til åkrar, så at then ther utur upstigande dimban ej af något rinnande watn förderfwas, plåga the gifwa kiöld ifrån sig och skada säden, hwilket jemwäl af Folket härstädes förmenas. Thetta kan wäl måst bidraga til frosten, men giör dock ej allena tilfyllest, ty som jag tilförene wid Soletta Sockn anmärkt, så fryser then ena åkren ofta, then andra sällan, som ligga tätt ut med hwarannan lika nära til måssar. Jag har ock funnit uti thenna Åsehle Sockn, at säden wid Nybygget Hellan aldrig fryser, ther dock myckenhet måssar äro ther omkring, wid Gafsele ofta, wid Noren ännu oftare, ther dock bägge, men besynnerligen Gafsele äro åfwen så mycket som Hellan kringwärfde af elfwen, som drager til sig theña dimban och knapt äga flere myror på the sidor, som ej watnas af elfwen, än Hellan. Then

Then af åar och bäckar upstigande dimba plågar ock förwara säden ifrån köld, emedan ingen frost skadar, tå natten är wäl dimbog, men theremot berättades, at kölden ibland förr giör skada på then åker, som wid elfwen är belägen, än then som et stycke ifrån then samma är uptagen. Naturligt wis skulle tyckas at Nordanwädret, kunde snarare hafwa frost med sig än något annat wäderstrek, men så finnes af thet jag redan tilförene anmärkt, at Sunnan så wäl som andre wäder äro understundom och på somlige ställen kallare än Nordan. Man skulle tro at som härstädes en och samma åker årligen sås, så skulle han ej allenast gifwa senare wäxt åt säden, utan ock swagare krafter at emotstå frosten, men som then myckna boskapsskötsel som här idkas, skaffar them mycken gödning, jordarten är af diup sand, som ofta och litet i sänder wil blifwa gödd, så gödes ock åkren hwart annat år och äger således tilräckelig must och fetma at drifwa säden, som enär jag war ther stod nog frodig och bredbladig.

At utleta rätta grunden til en sak, hwarest så många omständigheter både mot och med sammanlöpa, fann hwarken

min goda Resecamerat Herr Baron Cederhielm, som härom giorde sig stor möda, eller jag någon annan utwäg, än at wi anmodade Perlefikkeri Inspectoren Edie, som ther å orten ständigt wistas, at på åtskillige ställen tillika utröna, när frosten först infaller: thes åtskilliga egenskaper: thes skiljaktiga wärkan: åkrarnas olika belägenhet: jordmånen: hwad wäder tå blåst, med mera, hwarom wi ännu ej kunnat få något swar, hälst som uppå then orten ej går någon annan post än Länsmans posten. När man får weta egenteliga orsakerne til et ondt, kan man med mindre möda, än eljest finna på medel thet samma at förekomma: men intil thes thet ske kan, skulle jag wara af then mening at thenna frosten af syrliga utur sielfwa åkerjorden och thes förborgade källådror upstigande dunster, hwilka intet skada enär the få upstiga til dimba och fördela sig, rensas eller förflyga: men theremot förorsaka frost enär the ej hinna längre up än the af säden hielpas, tå ock axen så angripas at the straxt dagen therefter hänga förtwinande, lika som woro the af halmen afbrutne. Jag styrkes i thenna mening therafat 1. Hellan hwarest säden nästan aldrig fryser.

sträcker sig et hälleberg under hela åkren, så at sanden knapt är på något ställe sex fierdedelar diup och således ej hyser flere wätskor än the innan midsommar hinna wara utdunstade; theremot är på andra ställen åkerjorden både lös och diup sand. 2. Wid Gafsele och särdeles Noren the tjt tilstötande måssar eller myror äro högländtare än åkren, så at then wätskan som therutur silar sig igenom lösa sandjorden surnar på wägen innan then utur then brukade åkren såsom länge updunstar. 3. Nära omkring Fiällberg, hwilka året igenom hysa en stadigt smältande och watngifwande snö, negderna äro mera frostnämde än annorstädes. 4. Säger Herr Stridzberg pag 46. äfwen thet samma. Natursens rike äger således samma egenskap som thet Politiska, hwarest thet ringare folket regeras af the högres wanor, siñelag, dygd och odygder. Om thet tå wore Nybyggarens i Absele nytta at ifrån högre orter igenom diken afleda wilwatnet, så synes ock som borde et Politiskt rike draga besynnerlig omwårdnad om then förnämare ungdomens förnuftiga och dygdiga upfostran, samt the fels som ej kunnat förebyggas ledande til nyttiga ändamål.

Uti hela Åsehle Sokn, som kan räknas til 8 à 9 mils långd ifrån thet första til thet sidsta Nybygget, sås ej annat, än korn. Jag hemställer til the förfarnares bepröfwande, om ej nyttigare wore för Inwånarena, at så råg; ty utom thet at rågen är dyrare, mera hälsosam och bättre til bröd, än kornet, så kan man ock altid försäkra sig, när man tager tilsammans många årswäxter, om mera råg än korn, emedan then sednare sädessorten wäl kan löna mer ymnigt, thet ena året än then förra, men thet slår ock oftare felt. Jag för min del är af then tankan, at rågen är ock säkrare för kölden, ty then sås om hösten, tå then får wäl rota sig, är nögd med medelmåttig god sommar, om ock wåren ej skulle infalla nog bittida, och inbärgas tidigare, samt således ej underkastad thet äfwentyr af nattfroster, som kornet; särdeles kunde thet här låta sig giöra, om thetta folket får kunskap om rågens säning tillika med kornet.

Utaf the tidt och ofta ther i landet timande mißwäxter, händer ock at säden ther är ganska dyr, och erindrar jag mig at under mit wistande therstädes betaltes för en tunna korn 38 à 40 Daler tunnan.

nan. En sådan dyrhet på spannemål tillåter ej folket, at ständigt äta kornbröd, utan afgnaga tallbarken, åfwen som tilförene förmält är, hwilken sedan then blifwit torkad och söndermalen, blandas med kornmiöl, men måstadels agnar, och bakas til bröd. Wid hwilken spis folket äro så wane, at om the något år få tilräckeligen säd, äta the likafult sit så kallade barkbröd, endast på thet, at the af thenne mat ej måtte fara illa eller få någon siukdom, tå the något mißwäxt år blifwa twungne at med sådan spis låta sig nöja. Wäl wore om Lapparne så wäl som thetta folket kunde underwisas och wänjas at bruka och nyttia örter, såsom rötter af Jordpäron, Potatoes eller rofwor, samt theraf tilreda sig bröd, hwilket wore både smakeligare och bättre än then torra barken the nu förtära, samt synes wäl kunna wäxa i thenna lösa sanden, hwarpå jemwäl Pastor Forsberg giordt prof med Potatoes samt rofwor, hwilka härstädes wäl wäxa.

Ibland andre beswärligheter utaf hwilket folket om sommaren i thetta land plågas är mygg och knort, en art små giftigt stickande yrfä, til skapnaden lika som en medelsort emellan mygg och flugor,

med swarta och gula ränder twärt öf-
wer kropp och ben, hwilka naturen ther
så ymnigt planterat, at tå klart och lugnt
wäder är om dagen kunna inwånarena
ej på annat sätt bärga sig, än at the sudda
sig i ansiktet med en af tiära och ister sam-
manblandad smörja, hwilken luktar så
illa at hwarken myggor, eller the men-
niskor som wid thenna lukten äro owa-
ne, gierna trifwas hos then, som med en
sådan balsam är anstruken.

Uti sina hus fördrifwa the thesza o-
hyror på thet sättet, at hwar afton rökes
uti rummet med biörkswampar, hwar-
utaf theße små creatur dö, åtminstone fly
och förswinna, oaktadt then ej är så we-
derwärdig för menniskans näsa. Eljest
kunna mygg af al rök fördrifwas. Af
bittra läkedricker fördrifwes swåra siuk-
domar; igenom alfwarsam lag, skynde-
sam ransakning och sträng execution, the
odygder, okynnen och wanartiga sinnens
Landförderfweliga utbrott, som en ren
dygd ej hinner förqwäfwa wid första
tankan.

Wid Nybygget Södra Åsehle ¼ mil
belägit Sydwäst ifrån Kyrkan, giorde
wi försök på en afhuggen gammal Tall
och räknande kårorne til at kunna utröna
skiljak-

skiljaktigheten af trädens wärt härup-pe, emot theras wärt på the södrare orter och befunno af et träd som hade 300 ringlar och således war 300 år gammalt, at storleken ifrån medeldelen war uppå

the första 50 åren, på Södra sidan	572	
på Norra	509	
		1081
Andra 50 åren på Södra = =	368	
Norra = =	327	
		695
Andra 100 åren på Södra =	685	
Norra =	609	
		1294
Tredie 100 åren på Södra sidan	507	
Norra sidan	450	
		957
300 årens hela Diameter = delar		4027

af åkermåtnings Scalan som giör 20 och ungefär $\frac{1}{8}$ Geometrisk tum.

Jordarten hwarest thetta träd wuxit är enahanda med then, som uti hela Åsehle Sokn måst är wanlig, neml. en stenig sandjord med måssa öfwertäckt.

Åsehle Kyrka är then sidsta, som man ser under resan til thenna Lappmarken, then är af träd ganska illa bygd, likare en Hölada, än en Kyrka.

Uti Drottning CHRISTINÆ tid skal then, Lapparne til tienst och omwän-

delse blifwit upsatt och thertil anordnadt 6000 Daler Kopparmynt.

Hwilken ock wid thes upbyggande må hafwa warit Byggmästare, så kan jag se och med trygghet säja, at then samma wid the, thertil anordnade penningars disponerande ej tagit någon skada.

I anseende til Soknens widlyftighet och Lapparnes långa Kyrkowäg förrättas Gudstiensten allenast hwarannan Söndag, tå Församlingen Fredags aftonen kommer tilsammans och förblifwer Lapparne til Söndags aftonen, uti sine på Kyrkowallen giorde Kojor, och Bönderne uti the til then ändan af them ther bygde Hus. Gudstiensten förrättas, så wäl om Lögerdagen, för then förflutne Söndagen, som ock Söndagen för then innewarande Söndagens Ewangelium. The utaf Lapparne, som bo uppe i Fiellen komma ej oftare til Kyrka än knapt hwar stor Högtidsdag. Jul och Nyårs tiden är en marknad wid Kyrkan: alla Lappar sköta tå tillika både Siäl och Kropp, the gå i Kyrkan och niuta sina salighets medel, och försälja sina waror. The betala ock tå sin årliga ränta; hafwa the några trätor, så afgiöras the wid thet tinget, som en gång årligen wid

thenna tiden ther hålles. Men thet som för thetta folket är mäst angelägit, så lefwa the tå uti sin största wällust, besynnerligen i fylluad &c.

Wid thenna Åsehle Kyrka är ock en Skola inrättad, hwarest en Skolemästare och 6 stycken Lappepoikar underhållas med lön, hus, kläder och föda, tils Poiken lärdt läsa och förstå sin Christendom. Then nya Skolemästaren sade sig wilja begynna en tilförene owanlig inrättning, nemligen at wänja theße Lappepoikar wid mera brödätande, samt at båra Linnetyg, i thet säkra hopp, at thenna wanan med tiden skulle mycket bidraga til närmare umgänge och förbindelse med thet Swenska folket, hwarförutan så wäl han, som Herr Pastor Forsberg, hwilken tilförene warit Skolemästare, funnit, at Lapparnas widskepelser ej kunna utrotas. För min del finner jag thetta wara så mycket mera grundat, som jag icke tror thet Lapparnes omwändelse flyter af hiertat, utan är idel förställning och skrymtan. Wiljandes therhos enwishet, at loda wid sina Förfäders sed, ej tillåta them, at skiljas wid theras förblindelse och mörker; til följe hwaraf the anse alla Christna Kyr-

kio-Ceremonier med lika omdöme, som thet wi fälla om theras widskepelser; ja, jag wille önska at them kunde bibringas heligare tankar om then enda Saliggiörande Religionens fastaste grundpelare, än then jag tror them i sit hierta hysa, ty the tro at emellan theras Förfäders grufweliga lära och then Christna, ingen annan åtskilnad är, än then enda, at then senare hägnas af then här i Riket mäst rådande makten. J thenna tankan om theras Religion, styrkes jag dels af theras lefnads sätt, dels af theras afsky för umgånge med främande eller Swenskt folk, särdeles Präster, dels af theras fruktan at inlåta sig i samtal om Religions saker, dels af theras wane at i tråd och lafwar lika såsom offer förwara wissa ben af theras slaktade Renar och fångade wildt, dels af theras räddhugade wane at blindt wis säja ja til alt thet then säger hwilken the tro äga makt öfwer sig, och dels af theras inbördes förknippelse, at ehuru the skulle begå Christnom oanständiga gierningar, samt jackande (siungande til sina afgudars ära) tå the äro druckne, then ena Lappen thet dock med then andra döljer. Ja jag fruktar, at oaktadt hwad beswär och möda man sig

giordt

giordt och giör til the så kallade Lapp-trummors utödande, största delen Lappar them åndock hafwa och på sit sätt nyttia, fast än the uti sina widlöftiga skatteland hafwa mer än ymnigt tilfälle them at undandölja. Hwartil et tilräckeligit bewis är at ej långesedan Herr Pastor Forsberg upsnappat en dylik trumma, hwilken fast then borttogos, så kan Lappen dock sielf snart med ringa konst giöra sig et sådant för honom och i hans sinne högstnödigt Instrument.

Thetta Lapparnes trumlande tror jag wara blott et taskespeleri, af theras jag må säga adeptis, och at alla såsom öfwernaturliga utseende ting, som therom berättas, af en erfaren Taskspelare lätt skulle eftergiöras, om han allenast finge se och lära thet. Ja under wår resa hade wi exempel theraf, at Lapparne ansågo wår Compass och börsäks ur för the swenska Herrarnes spåtrummor, samt förundrade sig theröfwer, at när the sielfwa bruka spåtrummor, the ej wilja tillåta Lapparne at nyttia sina.

Uti then marknaden, som årligen Juletiden hålles wid Åsehle Kyrka, säljer Lappen Renar, Renshudar, skuten Fogel, obrodderade Lappmuddar, tort

Ren-

Renkiött, Ren-ost, Korgar och Skinwaror eller Pelterier, han kunde ännu om han thertil wandes, skaffa Renshorns tömar af Rens senor, Tågwärke af rötter giorde, allehanda brodderier, torr fisk och theribland theras skiöna Lappsijk.

Han kiöper åter walmar, bly, krut, grofwa filtar, blått och rödt kläde, klädeslister, fina Porcellins Tobakspipor med sinå hufwuden, präßad Tobak, skärnålar, måßings ringar, måßings kiettlar, hampa til nät, litet salt, litet peppar, knifwar, sällan yxor, ännu sälnare hyflor och nafrar, men fram för al ting Brännewin, om thet kan fås, eller ock i brist theraf Portugiswin, hälst om säljaren thet med bränwin upblandat. Theras järnbeslagne Kistor och mästa Tobaken kiöpa the ifrån Norje, tjt the theremot föra sina mästa Renshudar, som duga til sämskning.

Nybyggarne åter sälja Smör, Ost, Meesost, torra Giäddor, skuten Fogel och något Pelterier, samt kiöpa theremot alt hwad en Landtman betarfwar, besynnerligen hampa, lin, krut, bly, salt, spanmål, järn, koppar och måßingssaker, samt walmar.

Här-

Häraf lårer man kunna finna, at om theße Lappar och Nybyggare skola komma til någon förmögenhet, så bör handeln reta och upmuntra them til handaslögden, hwartil folket ej skulle wara oskickeligit om thet allenast rätt handleddes.

The Borgare, som resa tjt ifrån Städerne, räknas måst ifrån Umeå, hwilka mer idka thenna handel än Hernösands Boerne. Alt thet som kiöpes för contant, betalas med hwita penningar åt Lappen, samt något Kopp:mt åt Nybyggaren.

Ifrån Åsehle Kyrka fingo wi Nybyggare, som wiste oß wägen widare up til Lappmarken. Resan skedde Angermanna åen upföre igenom nedannämde stråk, sehl och forßar, bagaget måste på några ställen båras så wäl som båtarne öfwer landet, för forßarnes häftighet, och ganska ofta war min Resecamerat, så wäl som jag, nödsakade at gå ibland tre, ibland en mil, ibland mer och ibland mindre at lätta båtarne och theras omak som them emot strömmen framrodde, drogo och stötte. Resan ifrån Åsehle Kyrkan til Fiellen kan af then bifogade Chartan ses. Miletalet är tagit efter Lapparnes

nes och närboende Norrläningars berättelse; the förra räkna efter dagsleder, och the senare wäl miler, men äro nog dryge.

Wi paßerade	mil.
Äsehle forßen	$\frac{1}{8}$
Prästsehlet } Torfsehle forßen, liten til längden	$\frac{1}{8}$
Torfsehle	$\frac{1}{4}$
Storforßen } Stensehle	$\frac{1}{4}$
Brattforßen	$\frac{1}{8}$
Stensehl sträken	$\frac{1}{8}$
Krokforßen	$\frac{1}{8}$
Kalfsehle	$\frac{1}{4}$
Almsehle forßen	$\frac{1}{8}$
Almsehle	2

Thenna wägen war kosan mäst i Nord til Wästen.

Widare genom	
Räsehle	$\frac{1}{4}$

hwarest är thet sidsta hus man ser wid upresan.

Mesehls forßen	$\frac{1}{4}$
Mesehle	$\frac{1}{4}$
Albläsehl forßen	$\frac{1}{8}$
Albläsehle	$\frac{1}{4}$
Stensehls forßen	$\frac{1}{8}$
Stensehls sträket	$\frac{1}{8}$
Wolksiö forßen eller storforßen	$\frac{1}{8}$

Hit intils war kosan ätskillig i N. N. O. N. W. och flere mellanstrek på Compassen, dock så at thet merendels ankom på N. N. W.

Es-

Enär wi om morgonen klockan 6 kommo in uti Wolksiön, sedan efter midnatten en tiock dimba war upstigen, hwilken klockan 4 om morgonen begynte fördela sig, så at then war aldeles förgången, tå wi hade arbetat oß upföre forßen, syntes uti sielfwa siön lika som en regnbåge emot thet i Wäst til Norden liggande landet ungefär 800 à 1000 steg ifrån oß, orsaken thertil måge Herrar Naturkunnige utleta, wädret war helt lugnt, solen skien klart, watnet war mycket rent, så at på 2 famnars diup som siön ägde uti hela thenna ändan, syntes tydelig åtskilnad på stenar, grus, små klapper, gröfre och finare sand, af grå och brun färg.

Ungefär $1\frac{1}{2}$ mil, på then Westliga sidan om Wolksiön, syntes et ifrån the öfriga Fiällen afskildt, men eljest samma egenskap ägande Fiällberg, Blackfiäll kallat. Thernäst igenom

Wolksiön - - -	$1\frac{1}{8}$
Stora åen - - -	$\frac{1}{8}$
Bresehlet eller Makare siön - -	$\frac{1}{2}$
Warsehls stråket - - -	$\frac{1}{8}$
Warsiön - - -	$\frac{1}{4}$
Molgomei stråket - - -	$\frac{1}{8}$
Molgomei siön - - -	2
Tettsiö forsarne med Tett siöarne -	$\frac{1}{2}$

Utaf

Utaf så många forsar, sehlen och stråk, består Ångermanna åen ifrån Åsehle Kyrka upåt; nedanföre har jag ej then samma ända til utloppet följt.

Thenna elf har sin uprinnelse ifrån Kultsiö- och Biörkfiellen, samt tilökes ifrån Marsfiället, förenas sedermera efter hand med åtskillige små siöar och bäckar, såsom the nämde Tettsiöarne, Hwoima åen och flere, löper igenom Malgomai och Wolksiöarne, som framdeles ytterligare skola beskrifwas, och tiltager så ansenligen, at then uti några af the förenämde sehlen är på somlige ställen $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ mil bred, och äger ändock ansenlig ström. Then rinner saktare på the ställen, ther then wäl får utbreda sig, men theremot ther widden blir mindre, förändrar then på en gång sin fart, häfwer sig med häftighet öfwer the hinder, som emotstånga thes lopp och faller med et sådant dån öfwer the i wägen liggande klippor, at thes susande gny kan höras i lugnt wäder ibland 2 mil, therest forsen stupar stört.

Bönderne uti Åsehle Sokn, som äro wane at med sina små trebördings båtar hielpa sig fort emot strömmen, såg jag wid upresan stiga utur båten på the i strömmen warande klippor och draga sit

lilla

lilla redskap fram emot forßen, med en sådan färdighet, som et oförskräckt sinnelag och en lång öfning them endast kan tilskynda. Ehuru snabbe the ock äro, öfwerträffa dock Lapparne them wida uti forßrännande, som thet theruppe kallas.

Lappbåtarne äro ej på samma sätt bygde, som the hos oß brukelige båtar. Kölen är högst sex, men wäl therunder til tre alnar lång, bredplatt och lika snipig emot båda ändarna, krumholten af tunna brädspilar 3 à 4 stycken på hwarthera sidan, nog diup. Sidobygnaden af tunt tälgde eller hyflade furubräder til en siette del wärktums tiocklek, fasthäftade, utan spik, med tågor af granrötter eller Rensenor. Af bygnaden kan hwar ock en lätt finna huru stark en sådan båt lårer wara; en Karl af någorlunda styrka, kan altid trycka then sönder emellan händerne, och törs aldrig någon stiga in på sidan utan mitt på kölen, af fruktan at båten skal gå sönder.

Theße båtar äro ganska lätte, och således äfwen beqwäma för theras brukare Lapparne, hwilka såsom flyttiande af och an uti sit widlyftiga skatteland, kunna altid med ringa möda bära sin båt med sig emellan siöarne. Alt hwad the

wanligit wis hafwa i theße båtar äro et skott något långre fram än mitt uppå, hwarpå roddaren sitter, et skott bakuti hwaruti Passageraren sitter, et öse-kar af nätwer och årorne jemte yxan.

Wid återresan, tå jag första gången såg twenne Lappar fara utföre forßen med en sådan liten båt, tilstår jag gerna at thet förekom mig något faseligit; ty hwart ögnablick föreställte jag mig at få se then båten (som fördes så håftigt af forßen emellan the i wågen liggande stenar och klippor, at knapt en dufwa flyger så fort,) kroßas emot någon sten och thes ledare bortföras och sönderslås af forßen, men theße, wane at på thetta farliga sättet komma fort, suto så obrydde och oförfårade, som hade the warit wid en matgryta, utan at någon mine af räddhoga kunde på them märkias. Theras kallsinnighet retade Herr Baron Cederhielm så wäl som mig at ock försöka forßrännandet, och tå wi försökt at följa med Lappen några forßar utföre, woro wi heldre i båten, än at wi gingo på stranden som förut skedde, innan wi therwid blifwit wane.

När Lappen far emot strömmen och forßen är så strid, at han ej kan ro båten

upföre, ty segel kunna på thessa ranka fartyg ej brukas, om ock Lappen wiste hwad segel wore, sätter han sin watu-skopa af näfwer på hufwudet, trär årorne på hwar sin sida om kölen igenom widior, matsäcken på ryggen och stielper båten öfwer sig, then han bär öfwer land på hufwudet, til thes han kommer förbi strömmen, styrandes med yran som han fäster med åren något fram om hufwudet, båten så wäl i jämnwigt, som at wika och wända emellan buskar och träd, tå han skiuter båten åter i siön och fortsätter theruppå sin resa. Et sätt som liknar them uti theras öfriga lefnadsart.

Marken hela thenna negden ut med åen, består dels af måssar och berg, dels af sand och slät mark och är mer eller mindre fruktsam, alt som then ligger närmare eller längre ifrån elfwen och af then samma om wåren öfwersköljes.

Härutinnan tycker mig at Angermanna åen är ganska lik Nilströmmen uti Egypten.

När thet rägnar uti Ethiopien och Abyssinien, hwilket börjas i Maji och häller uti til Julii månads slut, så får Nilströmmen sådan tilökning, at tå thet hinner komma then långa wägen fram

öfwer thes bekante stora forß til Egypten, så begynner Nilströmmen gemenligen wid Junii månads slut at öfwerswimma landet til Octobr. månads slut. När solen wid början af Maji och sedan efter hand smälter snön uti fiellen, som sker dels igenom solwärman, dels rägn, emedan jag twiflar at någon centralisk wärma hafwer någon wärkan i theßa berg, öker sig Ångermanna åen en månad efter eller wid Junii månads början, emedan wägen ei här är så lång som Nilens uti Ethiopien och Abyssinien, och räcker ofta til Julii månads början. Jag kallar Cataractas Nili med flit forßar, emedan thet är ogiörligt at behålla lifwet om man i båt följer med et högt och brådstupat fall, tå likawist beskrifningarne om theße Cataractas förmåla at inbyggarne therstädes bruka ränna theße forßar äfwen som Lapparne ränna sina.

Thet året när Nilströmmen ej flödar är uti Egypten tekn til mißwärt; äfwen så uti Åsehle, tå elfwen ej öfwerflöljer, giör folket sig försäkradt om mißwärt på hö och säd.

Botn uti Nilströmmen skal wara af sand och watnet klart, äfwen så uti Ångermanna åen. Nilströmmen får tilwärt af

mån=

många smärre floder, men besynnerligen af twenne större Abambas och Nabia floder. Ångermanna elfwen lika så, af Hwoima åen och Ångermanna åens södra ådal. Theße både elfwars flödande, är en then Alsmäktiga GUDens besynnerliga nåde=wålgierning i Egypten at swalka jorden emot solens heta, i Åsehle at utur jorden blöta, locka och suga then winterkiälan, som annars skulle längre sitta uti och lättare förorsaka frost på såd och örter.

Skilnaden består uti climatens olikhet och strömmarnes längd samt tilloppens ymnighet, så at strömmens flödande i Egypten kan giöra ther större wärkan, än Ångermanna elfwens i Åsehle. Och at thet til långt större myckenhet öfwerflödande watnet kan ther afföras och ledas til margfalligare nytta, så genom naturens tilhielp, som the ther til grafne Canaler, än här igenom naturens tilhielp allena, utan arbete och konst.

Man kunde tro at uti ödemarken här uppe i landet, skulle wara så mycket skog, at man ei behöfde föreställa sig mindre träd, än sådane, som wore tienlige til master, men sådane förslag slipper man at giöra sig här i landet; ty skogseld har

förderfwat här nästan al skog, hwilken förmenes mäst kommit lös genom åskan, dock håller jag före, at then mästa skogselden timat genom Lapparnes förwållande, hwilka enär the flytta sig ifrån något ställe, ej fråga efter at lämna eld qwar uti sina kojor, som lätteligen kan uptändas, och giöra then nyttan, at the ej behöfwa undanrödia skogen. Ja, Lapparne torde ofta med flit släppa elden lös, på thet nyttan af slik skog ej måtte reta swenskt folk at flytta tjt och bergsman at ther eftersparna mineralier.

Utom theß drifwer marken hårstädes så sent träden til wäxt, som theras frö blifwer sällan mogit, hwilket förra kan ses af the anmärkningar wi giordt öfwer nedhuggne träd så wid söder Åsehle som Malgomai siön och Kitschewari. Thet är ej utan, at man ju somligstädes finner tallar så stora som mastetråd, men trädet är löst och så wäderwridit, at thet är fullt med sprickor och röteläper.

Resan fortsattes öfwer Wolksiön som sträcker sig N.O. t.N. Ungefär mitt uti thenna siön infaller på öster sidan en mycket stor Åå, som kallas Hwoima åen, emedan then har sin början utur Hwoima siön, belägen uti N. N.O. ther ifrån, unge-

ungefär 6 à 7 mil, fast än åen uti sina många krokar flyter långt längre wäg. Thenna Wolksiö hafwer så wäl, som alla the seblen wi öfwerfarit, stengryt och sandbotn, wid Wolksiöns slut begynner tallskogen småningom aftaga och granskogen tiltaga, så at wid Malgomai en tall är mycket sällsynt. Malgomai siön hwart wi omsider kommo, säges wara ungefär 3½ mil lång, fast än wi ej rodde honom längre än 2 mil, och på somlige ställen ½ och på somlige åter en hel mil bred. Bredden går ifrån N. O. til S. W. hwarest then ändas, men har sit utlopp i Ångermanna åen uti S. O; bottnen war i thenna såsom i the andra och fisket likadant. Så snart wi kommo til thenna siön syntes et fiell uti W. som kallades Akick fiell och sades ligga 6 mil ifrån Malgomai siön.

Then ådal som är wid thes utlopp, tycktes wara nog fruktsam, så wäl som en del, af then omkring thenna siön belägne marken; Skogen syntes wara mäst af skogseld förtärd. Wi giorde äfwen härstädes försök på en afhuggen gran, then största wi funno, hwilken efter kårorne befants wara 162 år gammal, halfwa Diametren bestod af 1331

 delar

delar på åkermätnings Scalan fagit, eller ungefär af 6 och 3¼ Geometriska tum. Grundjorden som then stod uppå war stenrös med måßwall; i öfrigit woro granarne nog långe och betäkte med mycket laf. Widare fore wi med wåra båtar ifrån Malgomai siön med mycken möda upföre en liten bäck, uti Tettsiöarne i N. W. ½ mil, hwarest wi änteligen drogo up wåra båtar och återwändo at fara til siös, tå wi sedermera then öfriga delen af wår resa måste stadigt wandra til fot, måst upföre höga branta backar.

Then första delen af then marken wi öfwerginge war af skogseld förtård, måst sandmo öfwer alt, med stenar isprängd; Thernäst kommo wi uti en klenwäxt granskog, hwilken räckte upföre backan ungefär 1½ mil i N. W.

På granarna giorde wi här inga försök hurudan theras wäxt war, men barren sågo nog frodige ut, qwistarna wäxte merendels horizontal, och sielfwe stammarne woro ej så långe eller tiocka som kring Åsehle, ej eller så spitsige åt toppen, som wid Swanberget, hwilket framdeles skal beskrifwas.

Tallar wuxo här inga, någon enda liten och ömkelig buske kunde man få se,

men

men biörk och rönn ökte sig alt mer, ju närmare thet led til myrorne och mindre åt kullarne, dock altid korta, qwistiga och smala. Biörken syntes af twenne slag, thet ena som hade små blad, til skapnaden såsom andra biörkelöf, thet andra hade nog större blad, tiockare, krusigare och lika som fetare, samt skapnaden emellan biörk- och krusbärslöf: en och annan Hägg blefwo wi ock warse, men woro alla i år utan bär.

Et slags buskar wärte i myrorne som kallades myr-ris med raka stielkar utan qwistar, trädet fast, barken grå wid roten såsom wide, brunare åt spetsen såsom ung biörk, bladen tätt wid stielken, såsom på kungsbärs buskar, alt 3 och 3 tilsammans, til skapnaden såsom trinda små wäplingsblad.

Marken bestod i skogen något af gråberg, mäst af stenrös med måssa öfwerwuxen, warandes merendels grundjorden, ther then framlyste en fin brun sand. Jorden under the i skogen belägne myror war jemwäl af sand; then therpå wäxte rödmåssan och af lapparne kallade swartmyllan, eller rättare sagt gyttian, hwar til then understa måssan war förwandlad, fants åtskillig, somligstädes i

qwarters diup, somligstädes 2 alnars, och thes emellan kanske ock på många ställen diupare, emedan wi ej hinte på alla the ställen wi öfwergingo giöra försök, mindre gingo til alla; ty then otroliga myckenhet mygg och knott, som i myrorne finnes, ökte mycket wår långtan at komma fram och hwila wåre i stenrösorne och myrewatnen ömgiorde fötter.

Then uti fiällen warande knott är ymnigare än then som uti Åsehle Sokn synes och är så wida utaf annan beskaffenhet, at theras fötter och kropp äro gulare och theras bett förgiftigare: The tränga sig igenom florshufwan och är nästan omöjeligit at kunna wackta sig för them: theras bett äro wärre än myggors, och blifwer ther efter gemenligen en liten swart fläck, som sedan slår up uti kula.

In emot thet granskogen tog en ända, wiste sig en frodig gråswärt uti stenig mark, många gräsörter kände wi intet, men af them wi kände woro hårdwalls hö, tätål, dock tunt, stora tiärblomster, Järgia, linsgräs, åkersyra, fråsyra, harsyra, myckenhet af blad, något lika Lilium Convallium, men aldramäst grodblad. Enebuskar funnos här jemwäl, men

lågwärte, utan bär och bruna lika som hade the warit förbrände.

Ändteligen kommo wi til roten af Rödfiället och behöfde en rund tima til thes wi kommo på klinten, then wi sedt wid andra ändan af Malgomai siön, såsom stående i skyn, och then war äntå then lägsta af sina syskon.

Fiäll kallas härstädes, the berg som bestå af större eller smärre stenars samling, sällan är thet en hel bergsklippa, och tå är then ändock så sönderrämnad, at man knapt bör gifwa then annat namn, än stenrösa, ibland bar, men månstadelen med mäßa eller litet jord öfwertäkt.

Rödfiället wrider sig lika som en halfmåna kring norra ändan af Rödsiön, emellan thenna halfmånan är marken afsluttande, fet, med smått biörke och förestrefne gräsörter, wide och myreris bewärt: Grundjorden på öfre sidan war en fin hwit sand, på nedre negden en hwit lös lera. Om ej the många källor, som härstädes utur berget springa, giorde något hinder i sädeswäxten om wåren och förorsakade frost om sommaren, synes thenna marken tilräckelig för ½ mantal, och then beqwämaste, som wi hela

la thenna kanten sedt: ty här war enren swartmylla til $\frac{1}{2}$ alns diup, litet sten och marken nog aflägse.

Wi gingo widare förbi en trind hög kulla kringwärfd af siöar och myror som ther ei äro sällsynte.

Jag twiflar ej at theße myror kunna nyttias, thet högländta til åker och thet lågländta til äng, om thet allenast blefwe dikat och gödt, ty then Norska bygden berättade Lapparne wara af lika negder uptagen och til hela byar tilwärt; sådant skulle ock här låta giöra sig om allenast, antingen Lapparne kunde beweкas til någon början af Åkerbruk, eller at folket i Nybyggerne så tilwärte, at the kunde efter hand hit utwidga sina ägor; men at tjt flytta en särskilt Colonie, synes ej löna thet kostsamma förlag, som skulle fordras wid nya hus byggande i tallskogen som är 6 mil ther ifrån belägen, utom thet at 2 à 3 års förlag til födan, creaturens mödosamma transport, dels til siös, dels til lands, torde blifwa för swår, och kunde al sådan anstalt likafullt underkastas en timande brist på wärma och bränsle i framtiden enär folket tiltager, hus skola byggas, samt bränsle och stängsel anskaffas, så at sko-

gens

gens sena och lösa wärt, torde tå förorsaka hos förlagsmannen en rättmätig ånger öfwer thes giorde kostnad och lemna honom utan hopp om wedergälning för sin anwände möda.

Wi gingo widare 2 mil til Kitschewari fiäll, hwarest wi rönte en i Stockholm, men mer i Rom sällsynt sak, af hwilken man här ej giör något wäsende, at, in medio Augusti, kunna stiga i et steg ifrån grön gräswall på snödrifwan, hwilket wi ther giorde och funno således at ther gifwes utan någon bekostnad goda Iskällare.

Här skildes sällskapet, en del gingo mer i norr öfwer fiällryggen, en del söderligt öfwer högsta delen af et stort myreland, uppå hwilket så wäl som uppå andre i fiällen warande myror syntes hiortron-blomma, några få wore komna til kart, men inga mogna. Thetta myreland sträckte sig ungefär 2 mil i rundel åt S. til W. bespickat med större och mindre backar, samt ganska tunn löf- och granskog. Then delen af sällskapet, som gick öfwer fiällryggen blef warse i N. O. til O. then Westliga ändan Malgomai siön ungefär 3 mil ifrån Kitschewari, 2ne Lidsiödar i N. O. och N. O. til N. och en

del

del af Kultsiön i N. igenom hwilka Ångermanna elfwen ännu sig sträcker, så wäl som Marssiön längre bort i N. N. O. som jemwäl flyter in uti Malgomai, til Lidsiöarne 3½ mil, til Kultsiön 4 mil, til Marssiön 4 mil. Therifrån syntes Lyckseblefiäll i N. O. 12 mil, til Marsfiäll i N. N. O. 5 mil, til Fiäld-fiäll i N. 12 mil, til Biörkfiäll i N. W. til N. 9 mil, til Arnäs fiäll 12 mil i N. W. til Noriges fiäll 20 mil i W. t. N. til Hammardahls fiäll i W. S. W. 8 mil, til Jemtlands fiäll i S. W. til S. 12 mil, til Blockfiällen i S. O. 4 mil, til Arksiön i S. S. O. 14 mil. Ännu många flere berg syntes, alla med snö beprydde, men dels lägre än the förenämnde, dels utan namn.

Wid Kitschewari råkades wi på swaneberget, som är en del af thetta fiäll, uti en Lapphytta, hwarest wi upslogo wårt tält, warandes then norra wägen 1 mil längre än then södra och med mycken mera snö betäkt.

Thet bör ei komma någon otroligt eller ogiörligt före at man härstädes kan se en längd af 12, 20, och flera milar och således längre än på siön, när man besinnar huru then krokta wägen öfwer höga berg och låga myror öker miltalet öfwer

then

then raka linien. Huru mycket högre thenne horizonten är än siön: när man efterräknar, huru många mil Kitschewari är ifrån Hernösand och huru wi wandrat ej allenast emot strömmen uti thet så kallade spaka watnet eller sehl, hwarest södra ändan är dock märkeligen lägre än then nordliga, utan ock igenom sträk, samt sluteligen the höga och branta forßar, så at jag ei menar mig mycket fela, om jag säger at foten af Rödfiäll är ¼ mil eller 5000 alnar högre än Hernösand. Wil man nu ther til lägga at thet fordras för en stark fotgångare en rund tima at gå ifrån roten af hwarthera berget til thes topp såsom thet skedde til toppen af Kitschewari, och at ifrån roten af Rödfiället äro 3 sådane afsättningar; och kanske the nämnde bergen ännu högre, samt at man utur en 60 fots hög mast, kan se 1 à 2 mil längre uti siön, än utur skeppet, så lärer ej falla otroligt at man uti fiällen kan se 20 mils längd ifrån spitsen af thet ena berget til thet andra bergets rygg. Utom theße fiällberg, blef man warse emellan Kitschewari negden och Marsberget emellan sidarne, tunna granskogs backar, som troligt äro af sam̃a jordmån, som the

an-

andra granskogs backar wi genomwandrat, nemligen stenrös och myreland.

Bergen härstädes gå intet uti en rygg, utan hänga ihop såsom håltufwor i en sanker äng och thet kan man säga ej allenast om fiällbergen, utan ock om bergen uti myrelanden, finnandes jag för min del ingen annan åtskilnad them emellan, än högden med the förändringar, som theraf följa, ty bäda slagen bestå af lika grundjord, myckenhet af källor, och ther ibland them som flöda nog starkt, at drifwa et par qwarnstenar: både hafwa the i sina dälder små siöar, eller stora wattudammar och myror, hwarutur tämmeligen strida rånnillar flöda til the nedrigare fisksiöar.

På fiällbergen ligger altid snö uti stengropar, som Åsehle boarne kallade grubbar, hwaraf följer, at omkring alla fiäll, och ibland nära up til högsta kullan synes käll-ådror. Thet synes, som man skulle kunna sluta at någre om icke alla af these källor hafwa sin ursprung af then om wintren fallne snön, antingen i thet han smälter, eller af thet watnet, som af snön smält och emellan sand och stenar ligger uti giömo i berget, emedan på åtskillige ställen fants huru watnet,

som

som tilförene i år runnit utföre berget uti sanke ställen emellan stenarna tagit sin början ifrån någon stengrubba, men nu woro rått så torra, som sielfwa stengrubban. At somligstädes emellan klapperstenen på stora fiällen finnes swartmylla til några göpnar, säger jag, utan at begripa orsaken, om icke then tjtfallande snön, sådant medförer, och leinnar efter sig swartmylla wid silandet igenom sanden.

Sanden är härstädes hwit och helt fin, ibland som et dam och blifwer wid wåtwäder så hård, som lera. Stenarne på fiällen bestå merendels af fin sandsten, dock hafwa the som ligga i dagen blifwit så hårde af wädret, at the äro nästan som flinta. Här finnes stenar til anseende som kalksten, men lika hårde som the andre. Åtskillige stenar som hafwa utseende af klar Alabaster, men hårdare än flinta utan at wara Kiessel, en stenart lik blodsten, swart och grå schifferstén, med många flera arter, hwaraf somlige syntes hafwa likhet med järnmalm, men thet war dock ej annat än Kiessel och Quartz, som satt fläcketals utan strykning och gång uti grästenarne.

På the höga eller fiällbergen wäxer som ofwan förmält är ingen skog, på the nedrigare eller granbackarne och uti dälderne wäxer ömkelige granträd, hwaraf wi låto afhugga then största och wackraste. Wi sågo then war efter kårorne 246 år gammal, thes långd 16 alnar och hela diametren wid roten efter åkermätnings Scalan 1850 delar eller 9¼ Geometriska tum, qwistarne woro likasom wridna åt söder, och nedbuckade emot jorden, hwilket förmodeligen låter komma utaf nordanwädrets starka snöfall. Thetta träd war emot toppen spitsigt och för öfrigt sielfwa trädet ganska löst. Jordarten ther thet träd wäxte bestod af sand. Thesutom syntes åfwen korta och trubbiga Biörkar samt Rönnar, hwilka gemenligen förtorkas eller af wintren förderfwas, sedan the kommit öfwer 9 alnars högd. Några bruna Enebuskar jemte Wide får man här se, af hwilka thet senare märkeligen therstädes teknar Könen, i thet Mas har gröna släta skinande blad, men Foemina gråaktiga och ludna, när barken af maribus med knif afskafwes, liknar thet Scherpi, nyttias af Lapparne til blöjor åt sina waggebarn, til silklutar, at fylla i wida skor etc. men Foeminæ bark, är för stråf och strän. Hwa-

Hwarest theße stå tilsammans, synes frö wara wäxt på henne, men ther the ej woro blandade, syntes inga frö. Ehuru kortwäxte the ock äro, så trifwas och fröa the sig härstädes så wäl, fast än the wäxa mycket låge och likasom tryckte til marken, så at jag lätteligen retades at tro theras rätta hemwist wara uti fiällen, ty i the södrare Länder lärer sällan thenna tiden finnas, thet widet hafwer mogna fröen, samt ock at hela Ångermañä åen utaf thetta widet ymnigt wäxer ther som åen öfwerflödar, men sällan på andra ställen, hwaraf slutas at watnet efter hand medfört thes frö.

Jordarten uppå granbackarne är mäst sandig, och ibland kan man få se något hel tunn swartmylla emellan stenarna. På the södrare sidor finnes jemwäl någorlunda gräswäxt, dock ju längre neder ju bättre, särdeles myckenhet af Järgia och syror, them Lapparne nyttia til spis, förwälda och blandade ibland Renmiölken sedan then blifwit kokad.

I klart wäder steg så mycken dimba utur Fiällspitsarne och thes källor, at solen enär then nalkades til Horizonten icke mer synas kunde, och middagstiden hindrades ifrån klart skien, ehuru luften

en dag war dåfwarm, och stiger thenna dimban sedan synligt wis til moln; men i mulit wäder och regn strök dimban lägre än halfwa berget, hwarunder wi på södra sidan camperade wid en Lapps 2ne kåtor, så at wi woro tämmeligen nära skyarne, ja så nära, at en af wårt följe gick en hel natt i thetta moln, utan at råka neder, eller kunde se twå alnar ifrån sig, mindre til then eld wi til hans rättelse uptändt, dock utan at efter gammal sägen blifwa af skyarne bortförd.

Uti sådant mulit wäder war här ganska kalt, åfwen som neder uti Stockholm wid Octob. månads början, hwartil nordanwädret i synnerhet bidrog.

Then närmast belägne bergspitsen syntes oß mycket nära, samt the therpå wallgående Renar helt små, så at hela driften af sextio stycken kunde knapt synas; och emedan wi ej hade med oß några längdmätnings wärktyg, gick jag uppå berget och Herr Baron Cederhielm blef nedre, at igenom lindet och hörslen döma om belägenheten; med steg at mäta thenna distancen war helt omöjeligit i anseende til bergets ojämnhet. Skulle wi tå hafwa slutit af hörslen, så hade thet ungefär warit 6 til 700 alnar: hade wi

dömt

dömt af synen och tyckt huru nära bac-
ken synes wara til tältet, så hade thet
warit 500. J anseende åter til thet som
tältet syntes ifrån backen och ifrån tältet
the på backen gående folk och creatur, så
hade thet warit 12 à 1400 alnar. Orsa-
ken til thenna åtskilnad måge Herrar
Physici utröna, åfwenledes måge the
utleta, hwadan thet kommer at en owan-
lig torst plågar them, som ej äro wane
wid thetta climat och watn, ther dock thet-
ta watn är af en besynnerlig klarhet och
utan smak, samt efter thet är et smält snö-
watn skulle äga torstsläckande delar i sig.

Hela thenna negden ifrån Malgo-
mai siön tilräknandes, skulle wara en del
af then marken, hwars upodlande warit
Herr Baron Cederhielms systemål; och
som han ej allenast funnit thenna marken
wara af helt annan beskaffenhet, än then
blifwit honom beskrifwen, utan ock af
then, som skolat warit första uphofsman
thertil, om thetta landet giorde irriga be-
rättelsen, inhämtat, thet öfriga landets
beskaffenhet och ringa liknelse til åker-
bruk, hwarmed ock Lapparne som här
blefwo examinerade, instämde, wände
wi samma wäg tilbakars, sedan wi för-
gäfwes wäntat 3 dagar på klart wäder,

och under hela thenna tiden hwarken sedt någon stierna eller middagssol, än mindre solens upp eller nedergång för then ständiga dimba, som upsteg och swäfwade omkring these med snö beprydde berg.

* * * * * * * * *

SEdan jag nu nämdt om Landets beskaffenhet, wil jag allenast korteligen röra om thes Inwånares, Lapparnes lefnads sätt.

Et Folk, hwars usla och eländiga lefnad ej annat kan, än upwäcka medömkan hos alla ömsinte; the äro begåfwade med enahanda sinnets och kropps förmögenheter, som andra menniskior, men weta ej at nyttia them, i synnerhet the senare, til theras sanskyllige båsta: En falsk tanka om then förmonen en lättiefull frihet med sig förer, en stor okunnoghet, en slät upfostran äro orsaken, at theras begrep om nödwändigheten af en förnuftigare borgerlig sammanlefnad, än then, the nu idka, ej blifwer starkare och the således hellre wilja blifwa uti theras uselhet än sielfwa arbeta theruppå, at framdeles kunna komma therutur.

Thetta Folket äro måst helt brunette, Manspersonerne långe, groflemmade och starke, the hafwa tiock och lång hårwäxt,

wäxt, låga pannor, ej stora ansikten, liten skiäggwäxt, breda öfwer bröstet och axlarne, smale wid lifwet, samt gemenligen hiulbente. The äro wige och synas kuñā uthärda med tungt och swårt arbete, i synnerhet äro the starka fotgångare, hwilket jag af egen förfarenhet kan bewitna, the akta hwarken hunger eller nakenhet, frost eller owäder: hwilket en lång wana hos them endast lärer förorsakat: the äro mycket kåta, fast icke alsterfulle.

Qwinfolken theremot äro spådlemmade, hafwa tuñ hårwäxt, små ansikten, smale öfwer lifwet, små til wäxten, ganska fule, så at then som wil beflita sig om återhåll han må någon tid wistas hos thetta folket.

Theße Qwinfolk äro ganska mycket underkastade alterationer, och kunna af the minsta tilfällen dåna några gångor om dagen.

J kläder wet thetta folket ej af skiljaktige och mångahanda moder: thet enda hwarutinnan the fram för andra folkslag böra skattas sälla. Jag bör tro them tå the påstå, at the ännu, särdeles Qwinfolken, behålla en del af sina äldsta Förfäders drägt, hälst theras seder och tradi-

tioner likna at the kunna räkna sina Anor ifrån Israels folk och til äfwentyrs af the tio förlorade slägter.

Lappen har aldrig någon möda at spinna, eller betalar en styfwer om året för linne, ty thet brukar han på intet sätt. På hufwudet har han en kallot af walmar, hwars största prydnad är, enär sommarne med en öfwersydd klädeslist betäckas. Närmast intil kroppen hafwer han et lifstycke utaf walmar, och therofwan uppå en tröja af samma slag med långa ärmar, wide uti halsen, med en bräm af klädeslister och wäl upskurne uti bröstet, så at han altid både sommar och winter är öpen i bringan: tå then yttra tröjan skal wara rätt hederlig, är then med blå eller röda klädeslister omsydd. Then Lappen som här skattas wara rik, har äfwen en högtids tröja af kläde, hwilken dock är på samma sätt giord, som then ofwanämde. En gördel hafwer han altid om lifwet, brodderad med tenn och mycket smått smide, eller ock aldeles obrodderad efter hwars och ens råd och lägenhet, småsmidet består uti silfwer eller mäßingsplåtar, ringar och hwad eljest han öfwerkommer som glimmar; warandes i synnerhet angelägen, at thes gördel

måtte

måtte wara grann och wacker. Wid bältet hänger åtskilligt biåffs, ringar, pungar, knifwar, pryl &c. Ofwanuppå sin undertröja bär han om sommnren i fult wäder en härsliten Lappmudd som är öpen öfwer bröstet, men sedan igensydd, om wintren har han en warmare mudd, men är thet mycket kalt så tör han wäl wåga at therjemte under Lappmudden nöta sin öfwertröja. Om wintren har han ock en skinmyßa som betäcker hufwud och hals. Til byxor och strumpor betiena the sig utaf barkade Renskin, så giorde, at the och strumporne hänga tilsammans uti et stycke. Skor har then som bor i skogsland utaf näfwer, hwilka eljest hos oß kallas paßlor, som allenast nyttias om sommaren: men om wintern har then som bor i fiällen kängor af renshudar, på samma sätt giorde, som Norrländningarnes, hwartil dock the förmögnare kiöpa sulor af Nybyggaren eller Kiöpmannen.

Then Klädedrägt som Qwinfolken bruka, är nästan enahanda med Karlarnes, undantagandes at the förras tröjor äro något längre och räcka til knä, i thet stället Manfolkens ej stå längre än til halfwa läret. Kiortlar

ka the sällan, åtminstone ej något Qwinsfolk i fiällen. Bröstet är altid bart och hafwa the på sina kläder uti bringan, äfwen som på gördeln, små silfwer, mässings och tennplåtar, af hwilka somlige äro med allehanda slags bilder utkrusade, somlige helt släte. På hufwudet hafwa the en platt och trind hatt, twenne ihopsydde walmars-stycken, thet öfra stycket är helt, men i then undra delen är et kringkantadt hål för hufwudet; under thenna båra the en art ånneband, såsom et bredt strykeband af kläde eller walmar, hwarwid på then nedra sidan i stället för spetsar är widhäftadt et bredt band af ihopsydda lister, som merendels är broderadt med tenn. Hemma i huset bruka the ock en art spitsiga myßor. I öfrigit är theras klädnad helt lik med Karlarnes.

Lapparnes boningsrum äro äfwen så släte, som theras kläder och kallas af them sielfwa Kåtor, sådane kåtor byggas på treggehanda sätt.

Then första art af theße kåtor bygges således: man upreser störar emot hwarannan i rundel, nedan til widt och ofwan smalt, nästan i sådan form, som en sockertopp, hwars öfra spits är afhuggen,

gen, hwilka betäckas med granris eller walmar, at ej något regn tränger sig igenom. Til gålf brukas ej annat, än biörk- eller granris. J stället för spis lägges mitt uti kåtan, sinå platta stenar uti en ring, hwaruppå the lägga weden. Hwad skorsten är weta the intet, utan röken drager sig ut genom et wid störarnes sammansättning lemnat rökhål, hwilket åfwen tienar i stället för fönster, och så framt rummet ej therigenom wore nog liust, behöfwa the dock ej frukta at icke kunna se alt hwad the giöra, ty dagen lyser thesutom nog in genom wäggarne. Dören är et fyrkantigt wadmals spiäll bredare ner til, än upåt, bestående af fyra sammanslagne spiälor, then betäckes af walmar, som fasthäftes af fyra påslagne twärspiälor och är så trång at man näppeligen annorlunda, än på sidan kan genom then samma sig insinyga.

Then andra art af sådane kåtor, är så wäl til iñanredet, som thet öfriga enahanda med then förenämde, undantagandes til figuren, som är mer aflång än rund, underhålles af 4 grundstörar, upåt något krokuga, som sammanbindes ofwantil medelst en träram uti en aflång fyrkant och sedan betäckes kåtan åfwen

som

som thet förra slaget af granris eller walmar.

Thet 3:die sättet at bygga sådane kåtor är thet bästa och beqwämaste samt brukas af bereste Lappar, som äro på god wäg at förbättra sina seder, och har hwart och et Hushåll en sådan kåta wid Åsehle Kyrka upsatt, hwarest the öfwer Helgedagarne, i anseende til then långa wägen, the til sina hemwist hafwa, fördröja, hwilket jag redan tilförene berättat.

En sådan kåta består af fyra hwarf timmerstockar bygde närmast in til jorden i fyrkant, med knutar, på samma sätt som andra hus, warandes hwar stock ungefär 5 alnar lång, hwaruppå sedan reses en ordentelig kåta, dock af stadigare stockar, hwilka betäckas af nåfwer och torf, så högt at en Karl kan stå rak uti kåtan under sielfwa takspitsen, dören är liten af bräder, the äro utan fönster, spisen på samma sätt, som i then förstnämde, et litet rökhål i taket och sedan är hela bygnaden färdig.

Lapparne weta ej utaf andra sängar eller stolar, än gålfwet, som är marken med granris betäkt. Til sängkläder bruka the Renshudar och walmar til täcken, samt sina gångkläder eller ock filtar. Så-

leds

leds ligga the helt nakna, hwarom annan blandade, Qwinfolk och Manfolk, gifta och ogifta, små och stora.

Theras Husgerådssaker bestå uti matgrytan, sällan af järn, mäst af måssing och koppar, fat och skedar utaf träd, tå hwar och en har sit särskilta fat eller skål och sin egen sked, hwilken gemenligen af thet flitiga skrapandet är på ändan platt nötter. Och är för them som ej trifwas längre på et ställe än högst tre weckor, ganska beqwämligit at the ej hafwa mycket skråp at föra med sig. Orsaken hwarföre the så ofta flytta sine hemwister är, at theras Renar, såsom then endaste boskap the äga, måge få altid nytt tilräckeligit bete, sedan the upätit thet, som når in til thet ställe, hwarest Lapparne tilförene wistats, warit til fångs. Theras öfriga Husgeråd består uti en järnkädia med krokar hwarpå the hänga sin kokegryta öfwer elden, några järnbeslagne skrin, selar och ackier åt Renarna, Lobössa och skij åt Lappen, båtar och nät. En del theraf brukas blott om sommaren, en annan del om wintern.

Som the om sommaren måste samla sig winterfödan, så hafwa the på åtskilliga ställen sina fateburar upbygde.

Lap-

Lapparne äro utaf tweggehanda slag, i anseende til sit wistande och näringssätt: Gran-Lappar och Fiäll-Lappar. The förra bo omkring Åsehle Sokn och kallas således, efter the uti granskogar hafwa sit tilhåll, hwarest theras Renar föda sig, i synnerhet wintertiden, af thet på granarne wäxande lafwet. The senare äga sina hemwister uppe uti Fiällen om sommaren, för yrfäets skul, hwaraf the fått sit namn; men om wintern flytta the i skogar hwarest mera lugn är. Theße tweñe slags Lappar äro nästan enahanda så til lefnaden, som alt annat, och skiljes endast uti theras näringssätt.

Gran-Lappen har sin mästa föda utaf fiskande, hwilket ock är thet endaste arbete han giör, och lönar nog mödan, i anseende til then ymnighet af fisk, som uti the i Lappmarken belägne siöar, i synnerhet uti Ångermaña åen är til finnandes; them tryter aldrig Laxöring, Jjd, Sijk, Abborrar, Mörter, Gäddor, dock ej alla fiskar i alla siöar, utan med tämmelig åtskilnad, så at i somlige siöar finnes aldeles intet then fisk, som i andra. Mycket fetare och bättre äro theße fiskar än annorstädes, men ej så store. Jag wet ej om jag får tilskrifwa thenna wärkan åt thet

rena

rena watnet, the många siöar och fiske-ställen, som en Lappe ej årligen hinner wittia, eller then långa wintern, at han sällan omakas i sin lektid, ty fast än så wäl Lappen, som Nybyggarena nog paßa på Lekfisken, så har dock hwar Hus-bonde så stor rymd och så många siöar at bestrida, at några år gå förbi, innan han kommer til en och samma siö tilbakars.

The wanlige Fiskeredskap hwaraf the sig här i landet betiena, äro the af notgarn så kallade 1. Ryßior, them the lägga uti rännillars utlopp. 2. Läggnät af fyra åtskillige slag: (a. Mörtnät hafwa twå fingers stora maskor. (b. Gädde-nät af fyra fingers stora maskor. (c. Sijk-nät hafwa maskor, så stora som hela handen. (d. Skaftnät, som äro af lika bredd med Gäddnät. 3. Stötnotar med kil mitt uppå, swepnotar utan kil och winternotar, wid hwilket sidsta slag jag anmärkt, at theras råstånger äro något längre, men mycket smalare, än the som brukas kring Stockholm, ja, jag har sedt them, som warit 1½ tum i Diameter wid 10 til 12 famnars längd och thet giöra the i anseende til then ringa manskaps hielp the kunna hafwa wid sina notdrägter. 4. Af Gäddkrokar, slantar och drag wet

man

man intet i Åsehle, torde ock wara mindre indrägtigt i theße klara watn, åtminstone hade wi drag ute på hela wår resa til siös, men fingo ej mer än en enda Gädda, kanske thetta fiskeredskap war lika owanligt för fisken, som thet war för landets inwånare, emedan thet hade skapnad af en ruda, hwilken mycket sällan fins i Åsehle, aldrig i sielfwa elfwen.

En del af fisken kokas färsk then the äta utan bröd, ty bröd weta the ej utaf, en del åter torkas, hwaraf the underhålla sig öfwer wintern och försälja thet öfriga til sina utskylders betalande. Gran-Lappen skiuter ock ganska mycket fogel om wåren, then han ej kokar eller steker, utan torkar i skuggen, sedan fiädrarne förut blifwit afplockade, sådant torkadt fogelkiött har jag ätit, och kan försäkra at thet smakar helt wäl.

Biörnar skiutas ock af theße Lappar, hwilkas lägen the om hösten upleta, samt sedan om wintern uppå skidor upjaga biörnen, tå the först gifwa honom med bößan et banesår, och sedan i fall thet ej strax kan taga lifwet utaf honom, döda the honom med spiut, eller ock låta the sina thertil inrättade hundar om wintern upwädra biörnens lägor.

Utaf

Utaf theße Lappar, så wäl som Nybyggarena i Åsehle, wågar sig en enda Karl på sådant sätt som ofwanförmält är i händel med Biörnen, som sällan slipper utur händerne på honom odödad. Skinnet sälja the bort och köttet anwändes utaf them til föda. Benranglet sammansättes och offras dels på lafwar, dels i jordhögar.

Renar håller wäl Gran-Lappen, men få til antalet, och som han skaffar sig sin mästa föda utaf fisken, så winlägger han sig ej heller om theßa creaturs anskaffande och skötsel widare, än at han utaf them allenast kan hafwa nödtorftig miölk.

Nu wil jag korteligen berätta om Fiäll-Lapparne, hwarutaf skilnaden emellan theße och Gran-Lapparnes näringssätt lätteligen lärer inhämtas.

En Fiäll-Lappe af medelmåttig förmögenhet kan underhålla 150 til 200 Renar, utaf hwilka han hafwer sin mästa föda, bestående i miölk, ost, kiött, hudar, med mera; Renmiölken är intet osmakelig, men så fet, at när man späder 3 qwarter watn til 1 qwarter miölk, är then dock så mäktig, som god Komiölk, ja så fet at han på 3 dygn, som wi hade honom i bou-

teille, dock icke surnade, utan hölt sedermera at kokas.

En Renko miölkar åfwen som andre boskaps creatur mer om sommaren än om wintern, och är thet måsta then miölkar et awarter. Renen drifwes i wall, sedan Renkon blifwit miölkad, och nosgriman af kalfwarne tagen intils middagstiden, tå drifwas the hem och ställes i fällor, ungefär klockan 5 drifwes the åter ut intils mörkret, så ställes the åter wid kåtan i sina renwallar och bindes på kalfwarne en nosgrima med taggar, som hindrar them at dia ut then miölken, som Lappen wil hafwa til sin föda. The äro så wane at stå stilla i sine renwallar så at knapt någon stängsel betarfwas kring om them, och gå the intet ur sin stängsel innan theras wallhundar gå förut och en af skiällboskapen (emedan uti en drift fiñas många så Oxar som Kor, hwilka hafwa sinå klockor om halsen) blifwer utledd, men tå löpa the ock såsom löse och late Scholæ-poikar. Är soñaren mycket het, så wallas the om nätterne, undantagandes midnatten och stå hetaste dagen, tå eld giöres omkring them til at fördrifwa mygg, knott och kurtma.

En del af miölken kokas straxt up,

en del åter tilredes uti renblåsor och störs re tarmar, på thet sättet, at sedan thet infylda skinnet blifwit wål igensydt, uphänges thet först några dagar uti theras rökehål, men sedan uti skuggen under theras skiul tils then hålnar och kan i tatebūren förwaras til wintern, tå then med watn upspådd, upkokas och ätes.

Ost giöra Lapparne om sommaren utaf miölken och låta en del af then samma torkas i solen til torrföda, en del åter förwaras färsk til wintern, tå Lappen i brist af miölk skiärer osten i små skifwor och upkokar then med watn, tå then ej smakar illa, utan låter wål äta sig, af them i synnerhet, som therwid äro wane, ehuru thenna maten är nog mäktig.

Kiöttet utaf theße creatur äter han dels färskt kokat, dels ock torkadt i wäder och skugge.

Eljest förskaffar sig Fiäll-Lappen sit underhåll af then fisken han i the uti fiällen belägne siöar fångar, hwilken han måst färsk förtär och en del torkar til winterföda. Så ofta han giör sig möda at gå til siös med sit fiskeredskap, som är enahanda med Gran-Lapparnes och Nybyggarnes, kan han altid giöra sig säker at therifrån hämta med sig Laxörin-

gar, Harjux, en fisk then jag ej fick se, Röd-fisk, sällan Rudor, jemte flera slags fiskar, som åfwen ofwanföre äro nämde. Och som jag ej tror at Rödfisken här å orten är almänt bekant, så skal jag then samma nu beskrifwa.

Thenne Skinnfisk, som för oß blef uptedd war 1½ qwarters lång, fast thet berättades at han fångas nog större och til en alns längd.

Han är ej olik en Forell eller Laxöring til sin skapnad; til färgen delas han på hwarje sida uti fyra delar, och thet medelst twenne korswis dragne mycket synlige mörka ränder, then ena längs utåt fisken, öfwer långbenet, som består af tätt satte mörkgröna prickar, ifrån öpningen af gälen til medeldelen af stierten: then andra randen går twärt öfwer wid framdelen af ryggfänen til buken, warandes färgen under buken hel citrongul, något fram om theñа randen, twärt öfwer, är en annan, som är både kortare och til färgen nog swagare. Fiskens färg på ryggen, är aldeles som en liten marmorerad Abborre och buken en blek Couleur de Feux. Hwilka färgor dock efter the fyra delar, som af omnämde twenne strekar förorsakas, således förändras, at

fram-

framdelen af ryggen är mörkast, thernäst bakdelen af ryggen: warandes på then fisken wi fingo, på högra sidan uti then andra delen en hel mörker fläck på ungefär $\frac{1}{3}$ af then fierdedelen längs ut åt lagder, och på wänstra sidan af i första delen en dito fläck twärt öfwer och et strek snedt åt. Then tredie fierndelen wid hufwudet i färg ifrån ryggfärgen alt liusare och liusare, til floßfänarne, ther thet småningom til naflan under buken förändrar sig ifrån en blekgul Couleur de Feux til helt hwitgult, liusare emot strupen, rödare bak åt, then sidsta fierndelen går ifrån andra fierndelen neder til buken aldraliusast, ifrån then andra fierndelen tils underbuken framför pudend. til Couleur de Feux, men bakför pud. helt lik med en Forell. Åfwen som Forellen hafwer i sit skinn mörkbruna fläckar, så hafwer ock theña fisken fläckar, 43 på then wänstra sidan och 41 på then högra. Hufwudet likt en Forell, til skapnad, mun, läppar, nos, paña, tänder och tunga, men ögonen äro högre up och större. Framdelen af kindbenet kortare och bakdelen theraf något längre än på Forellen. Nosen är helt mörkgrön, läpparne stridige, framdelen af kindbenet Abborrefärg, och

bakdelen nog liusare, med 11 bakleder på högra sidan och 11 på then wånstra.

Under gomen är Sangboeuf färg fyra stycken, 22 tänder i thet första, 20 i thet andra, 20 i thet tredie och åfwen så många i thet fierde.

Floßfånarne förändra färgen åfwen som sielfwa fisken, ifrån mörk Abborrefärg på öfra delen, til citronfärg på then nedre, med 14 leder uti then högra och 14 dito i then wånstra.

Ryggfånan helt mörkgrön, hwars kam är uddig, har 12 leder, hwaraf then sidsta ej sluter sig fast wid ryggen, utan är til längden halft så lång, som then första.

Bukfånarne äro framtil liusgula, the medlerste mörkröda, dock owanlig färg och sidst Couleur de Feux, bestående then högra af 9, och then wånstra af 9 leder. Pudenda äro på ⅔ af kroppens längd.

Fånan bakföre är til färgen nästan som bukfånarne, men mörkare samt orenare färg och består af 10 leder.

Then lilla rundaktiga fånan på ryggen, består af skinn så wäl som then wid stierten, til färgen åfwen som ryggfånan. Stierten är eljest mitt uti kortare än wid ändarne lika som en Gädda.

Theuna fisk säges lefwa af mygg, som

som falla döda på watnet, säkert är thet, at på et ställe i en forß therest fyra stycken helt små fiskar kämpades om en död mygga, roade wi oß länge med at fånga mygg och mata them, men om thet woro sådane fiskar kan jag ej wist berätta.

Han skars up och befants miölken lika lång, som bukerummet, hwit och rödstrimig.

Swalgbuken tom och hopkrumpen, half så lång som bukerummet med sin ändetarm.

Hiertat war litet rödgult med en grå rödaktig hierterot.

Blåsan bestod af en enda Cammare, längs utåt hela bukerummet, lefwern helt liten och trekantig.

Galla funno wi intet, lärer til äfwentyrs wid upfiskandet blifwit sönderkramad, emedan then ena miölken syntes gulaktig wid ena ändan.

Buken är i proportion emot kiöttet mycket liten. Färgen af kiöttet är likt en Stirtets.

Utom then föda Lappen förskaffar sig af fisken, tilreder han äfwen mat åt sig at grönt, som består uti Järgia och Harsyra. Qwinfolken laga aldrig mat, utan tilkommer thenna syslan endast Kar-

larne, och äro the förras syslor endast om dagen, at akta sina barn, thet the med ringa omsorg giöra, och tillika med Manspersonerne walla sina Renar, hwilket är ej eller någon möda, ty Renarna drifwes allenast uppå bergen, hwarest the sielfwe nogsamt af then ther wärande måßan föda sig, utan at särdeles stryka widt ikring.

Utaf thet som ofwanföre är anfördt, lärer lätt kunna slutas, på hwad sätt så wäl Fiäll- som Gran-Lapparne nära sig, och at the senare hafwa nästan samma näringsmedel som the förra, samt at then endaste skilnaden theruti består, at Gran-Lappen har sin mästa förtäring af fisk och Fiäll-Lappen sit förnämligaste underhåll af Renar.

Ehuru Gran-Lappen bor närmast intil Landsbygden och har således ej så långt til at afsättia sine waror, som then ther har sin hemwist uti fiällen, så är han dock långt fattigare, hwilket jag endast tilskrifwer theras skadeliga goda smak för bränwin, hwilket the i theße 2:ne sidsta åren ganska dyrt måst til sig lösa, ja mig är berättat at uti thenne somar har en Lappe budit en Riksdaler för en sup bränwin, om han hade warit god före at få then samma. Lap-

Lapparne hafwa sielfwe ibland sine förnämsta swårigheter upräknat theras odrägeliga längtan efter thenna läskedryck och uppå wåre föreställningar at brånwin wore en mindre nödig wara, swarat, at the ej kunna skaffa sig Hustrur eller fria om the ej hafwa brånwin i förråd. Lappen skal hafwa then sedwanan tå han första gången anmäler sig hos Föräldrarne om theras dotter, at begynna sit tal, til the närmaste anhörige i synnerhet til Bruden med en sup brånwin, tå the hafwa lättare at uti brånwins glädien finna sig uppå friarens begäran än wid nyktert mod.

Han kiöper sig Hustru och betalar för henne ifrån 5 til 9 Riksdaler, alt therefter huset är rikt, och är så slug wid sin uträkning, at han ej betalar mera för sin Fästmö än han kan få hemgifte med henne. The fria, gifta och beblanda sig aldrig uti så nära skyldskap som syßlingar äro, them the alt kalla Frånder och Frånkor.

Thet säges at Lapparne ej skola hafwa någon böjelse til Venerem Vagam, utan afsky therföre, ehuru Mansfolk och Qwinfolk ligga tilsammans, så at the ock sielfwa angifwa then som sig theremot förbryter innom the hos them förbudne hällne Frändskaps grader; torde händaat ryktet ej kan så lätt hämta tidningar ifrån en långt aflägsen gles bebygd ort, som ifrån then som tätt är bebodd. Eljest äro Lapparne ej särdeles fruktsamme, hwarföre ock tå en Lapphustru får en Son, gläder sig ej allenast Fadren therät som en lathund åt många Helgedagar, utan ock tracterar alla sina grannar och sig sielf i synnerhet på bästa sättet.

At

At linda sina barn weta the ej utaf, och i stället för wagga lägges barnet helt löst omkring-swept med walmar uti et uthuggit träfoder, eller ock af läder sömadt, giordt något widt, efter bar-nets storlek, nästan som en på ena ändan bred på then andra spetsig Peruk-ask, med then åtskil-nad at karmarne ej äro högre än barnet, och wid botnen rundt; på ömse sidor om karmarne är lä-der fastslagit, hwilket hopsnöres så tätt at barnet theruti ej kan röra sig.

Thenna art utaf wagga fastsättes uti taket i kåtan hwarest then wippas af och an uti röken medelst twenne therwid hängande snören, uppå hwilka man drager. Sielfwa inventionen uppå waggan är ej oäfwen och kan wäl brukas, men at thet är ganska skadeligit at låta barnet gungas uppe i taket och ther insupa then ständigt upstigande röken, kan hwar ock en lätt finna. Therutaf samt at the ej bruka spisar utan kojan altid upfylles af rök, synes orsaken kunna häm-tas, at alla Lappar ganska mycket plågas af ö-gonsiuka, samt blifwa ofta tå the hunnit til 40 à 50 år stenblinde.

I stället för blöjor betiena the sig af then afskrapade, torkade och plockade widebarken, then the lägga kring barnakroppens underdel, och på thet thenna kostbara blöjan ej må ofta orenas och således förderfwas, taga the ofta ut barnet och förmå thet til at rena sig thermedelst at the de-lar, som thertil äro skapte så länge retas med et finger, til thes thet giör modrens wilja tilfyllest. Men skulle blöjan oaktadt thenna omsorgen wä-

tas

tas eller orenas, uptorkas then och nyttias åter 5 à 6 gånger men föga längre, utan skal tå åter nytt anskaffas.

Hurudan Barna-upfostran är hos thetta folket, behöfwes ej någon widare beskrifning, utan tå man besinner allenast Föräldrarnes lefnadssätt, kan man snart weta på hwad sätt theras barn blifwa upfödde. Äga barnen någon god egenskap ärfwa the then antingen utaf sina Föräldrar, eller ock är then them medfödd, äfwen så uti thet som är ondt, och är theras oupöfwade förnuft i then senare händelsen thertil orsaken, at the ej kunna styra sina naturliga böjelser.

Tilförene och innan jag sielf haft tilfälle at undersöka om thetta folkets egenskaper, föreställte jag mig ej annat, så ofta jag hörde Lappmarken nämnas, än then skulle bebos af sådane inwånare, som ej en gång kunde tänka, men nu kan jag försäkra at man hos en Lappe skal finna större egenskaper än en slät upfostran efter wanligheten kan lofwa.

Han är mißtrogen, inbillar sig med ständig räddhoga at alle, undantagandes thes egne Bundsförwanter, önska thes undergång. Och som han håller före at en lättiefull lefnad är thet högsta goda uti timmelig måtto, så föreställer han sig med förskräckelse, at then dagen lärer komma, uppå hwilken en sådan frihet blifwer honom afskuren: han föredrager altid then förmon, at äta när honom behagar, fast thet är slät spis, för the största kräseligheter och at hwila med kroppens olägenhet til middagen,

fram-

framför at ligga uti en god sång och lägga sig samt stiga up i rättan tid.

Inbillnings kraften måste hos thetta folkslaget wara otroligt stark, ty en owanlig skrämsel bringar honom snart at dåna, han är lätt at efterapa alla åtbörder man för honom giör, ja när then ena talar, så rörer then andra sin mun likaledes. Af thenna inbillnings kraften flyter theras dånande wid thet the slå på sin spådoms trumma; theras lättdragenhet til widskepelse, theras wämjelse för öfwerwälde, jemte andra flere wanliga påfölgder, äro jemwäl prof af en kraftig inbillnings gåfwa.

Härutaf lärer kunna slutas, huru omöjeligit thet är at med hårdhet kunna något hos thetta folket uträtta; men theremot kan man med lämpa och foglighet få en Lappe hwart man wil, ty han hörer föreställningar rätt gierna och begriper them lätt, allenast han kan öfwertyga sig sielf at the ske utaf godt upsåt.

Wore Lapparne idoge, så kunde the på mångahanda sätt försörja sig och öka sin utkomst; utom thet at the til myckenhet kunna försälja Renkiött, Renhudar, Fogel, torr fisk, med mera, äro the äfwen handslöge och kunna giöra Lappmuddar med tennbrodderie, Lappdosor af näfwer äfwen med brodderie, wackra Korgar af träröter, Tömmar och Rensenor, jemte flera handaslögden.

Skulle the igenom sådane medel som ofwanförmälte äro, söka at öka theras egendom, kunde the hafwa lättare at betala sina utskylder, som ej äro store, ty hwar Husbonde betalar

för

för sig och hela sit matlag, til thet högsta beräknat i et för alt ej mera än 18 Daler Kopparmynt om året, men wäl therunder til 3 Daler, hwilka utlagor the dock tycka äro odrägelige. Skatt-Lappar under Åsehle Lappmark, äro ej flere än 53 til antalet, hwaraf man snart ungefär kan weta, huru stor indrägt Cronan af thenne Lappmark kan hafwa om året.

Hafwa Lapparne stora fel, så hafwa the ock sina stora förmoner. The äro willige at lära, allenast man betager them all misstanka til at tro, at thet man säger them, härflyter ej af annat, än af upriktigt wälmenande, och tå äro the färdige at emottaga underrättelser.

Min goda Resecamerat Herr Baron Cederhielm, som giorde sig mycken möda at genom Tolk förestälла them i hwad för et uselt tilstånd the woro stadde och huru angelägit thet wore för them sielfwe, at tänka uppå medel, at hielpa sig therutur, hade med sig en half tunna ritorr råg til försöks anställande om uti thetta landet, som war för honom med så härliga fätgor afskildrat, och hwilket han wid upresan war sinnad at upodla, kunde någon förhoppning gifwas til någon god sädeswäxt; men som han såg at för honom sielf ej war wärdt at fullfölja sin föresats, så dref honom dock eftertankan om thetta folkets wälgång, at öfwertala them til at pröfwa uppå, om ej rågsäd ther skulle kunna trifwas, och utsåg thertil Renwallar samt andre Fårfläckar, som syntes ländige, samt låt them uti sin närwaro så och

nede-

nedhacka såd, hwartil han skänkte them then omnämde halfwa tunnan råg til utsädet, på the wilkor at han genom någon skulle underrättas om framgången theraf. The woro ej allenast färdige at giöra thet efter, som them blef underwist, utan man kunde ock se hos them en liten fägnad theröfwer at the blifwit underättade om thet, som the sielfwe lätteligen funno kunde bidraga til theras förmon, samt uptogo thet med mycken tacksamhet. Om thenna i Renwallar (som är Renarnes dageliga fälla) nedsådde rågen, har Herr Baron Cederhielm mig berättat, thet the til Julemarknaden nedkomne Lappar berättat at brädden förledne Höstas stått rätt wacker och frodig.

Hos thetta folket höres aldrig af någon tiufnad, eder eller lögn. Såsom the flyttia sig af och an, så kunna the ej eller altid föra med sig alt thet the äga: therföre hafwa the uti skogen åtskillige rum, som bestå af fyra upreste stolpar i fyrkant med tak uppå, lika dufwehus, hwarunder the förwara sina matwaror, med sådan säkerhet, at therutaf ej thet ringaste förkommer, ehuru en sådan fatebur hwarken är med lås eller någon annan wård försedd. Om någon gång händer at Lappen stiäl, sker thet ej, så framt icke nöden drifwer honom thertil, och tå kan han gå til en sådan Lappboda hwarest han äter sig mätt och går straxt therifrån, utan at taga något med sig.

Thesutom äro Lapparne hielpsamme emot nödlidande, enige, ja så, at ej then ena Lappen någonsin skal uptäcka then andras fel, utan döljer

them,

them, på thet then som felar ej måtte för sin ondska straffas.

Uti hela werlden lärer ej något folk finnas hos hwilka man ej får se så wäl swagheter som fullkomligheter, the ther äro antingen större eller mindre, alt efter thet som ungdomen upfostras, efter thet almänna och enskylta lefnads sättet, jemte flere therwid inlöpande omständigheter.

*** *** ***

Således har jag nu til ända bragt beskrifningen uppå then resa, jag i förflutne sommar giordt uti Norrland och Lappmarken.

Mit upsåt wid thes författande har warit, dels, at hafwa för mig sielf en liten påminnelse om thet jag besedt, dels, at wisa Kongl. Wettenskaps Academien litet prof af then högaktning jag är förbunden för henne at hysa.

En kort tid och många andra syslor hafwa förbudit mig at utföra the minsta omständigheter jag observerat: Arbetet hade eljest blifwit för mig för widlyftigt och för Läsaren ledsamt: Om jag härutinnan eller i något annat mål uti thenna Resebeskrifning felat, lärer thet lätt kunna ursäktas, hälst som jag förmodar at thet ej lärer ses af andre än milda ögon och goda uttydare.

Jag har ibland andra föreställningar under min resa, åfwen fallit på then tankan, huru nyttigt wore för wårt K. Fäderneslands, om ungdomen så wäl som andre mera winlade sig at känna thet samma, än härtils är skedt.

Uti the yngre åren wäntas ständigt med längtan på then tiden, tå en utrikes resa kan anträdas, sällan uti en sådan affikt at genom then samma finna

på

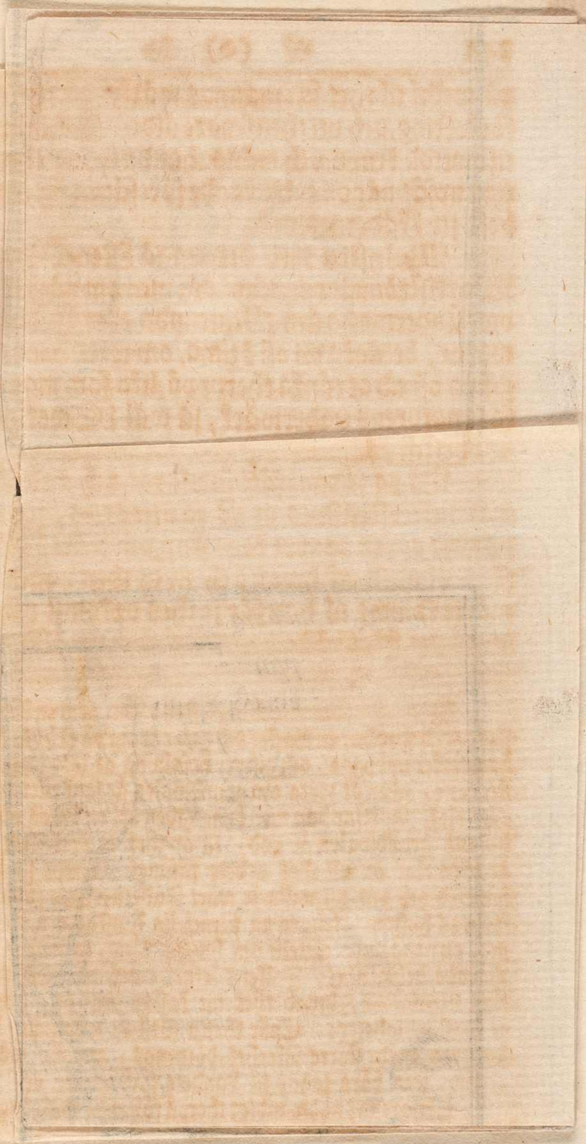
på medel til thet Allmännas märkeliga nytta och förkofring, och uti then senare åldren förhindrar en afmattad kropp och mångahanda syslor thet nyttiga upsåt någon enda kunde föresättia sig at wilja bese sit Fädernesland.

Wi lystra med öronen tå Ren- Oder- eller Weixelströmmarne nämnas, men om någon talar om Ångermanåen, Niurunda eller Indals elfwarne, betänka wi oß ¼ tima, om wi en minut skole gifwa oß tid at tänka theruppå, lika som man ej kan få se naturens underwärk, så wäl i Swerige som annorstädes.

Tå på sådant sätt fortfares och med så liten möda eftersträfwes at få en utwärtes, jag må ej nämna om en nogare kundskap, om wårt Rike, önskas likafullt af hwar och en at then dagen snart måtte komma tå han får se thes upkomst och then inwärtes Hushållningens förbättring. Men huru skal jag kunna förbättra thet jag ej känner?

Thetta förekommer mig på sama sätt, som en Byggmästare, then ther har en wacker och god ritning på et hus, hwilket han tänker upbygga, och gifwer befalning at låta lägga hörnstenarne, utan at weta om grundwalen är sank eller torr, god eller elak. Fortfar han med byggnaden uti en sådan okunnoghet och grundwalen är god, så är thet et Lyckeskott, men är then elak är alt thes arbete fåfängt. Äfwen så är thet härmed och om wi wilja se wårt Fädernesland förbättrat, fordras hufwudsakeligen en tilräckelig kunskap om thet samma, en noga underrättelse om hwarje Läns, ja nästan hwart Härads belägenhet, Folkens lefnads art, näringssätt, Landets Producter, hwad thet nu kastar utaf sig, jemte flere omständigheter: Enär thetta först är wärkstält, kan sederinera med större säkerhet dömmas, om the mått och steg, som böra tagas til Landets förbättring och Inwånarenas nödwändigt therpå följande wälgång.

Charta
öfwer
En del af Ångermanna Elfwen, med några Fiell Belägne i Åhsele Lappmark, Efter Wäderstrek, Ögna märcke och Lapparnes angifne Mihletal aftagen Åhr 1741 af
Carl Wilhelm Cederhielm.
Uppritad af Sam: Heusler.
C: Bergquist Sculpsit.
1 2 3 4 5 6 Mihl.
Fiällt
field.
Arnäs Field.
Biörkfield.
Noriges=
field.
Kultsiö=
Fiellen.
Kultsiön
Hamordals=
Field.
Lidsiö
Marssiön
Marsfield
Kiltsche Wari=
Field.
Lidsiö
Swanklippan
Haresfors
Röfiell
Lyckselä=
Fiellen.
Akick Field.
Tettsiöarne
Sträk
fors.
Malgomaisiön
Sträk
Wardsiön
Bredsele
Wolksiön
Blackfield
Hwvima Åhn
Storfors
Fors
Alblofors
Stensele
Alblosele
Meselet
Mesels Nybygge
Fors
Råselet
Rasels Nybygge
Storfors
Arksiön
Almsele
Nya Almsele
Forss
Kalfsele
Krokfors
Gamla Almsele
Torsiö
Stensels Sträk
Braltfors
Stensele
Storforss
Torfsele
Torfsiöforss
Torfsiö Bäck
Torfselsforss
Prästselsfors
Prestsele
Åhselefors
Åhsele Kyrkia.

